ÖLÜM ÖTESİ HAYAT

M. Fethullah Gülen

ÖLÜM ÖTESİ HAYAT

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-7292-41-8

Yayın Numarası
9

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

İslâmiyet'in mühim bir rüknü olan "ahirete iman" esası, birkaç asırdır, bütün dünyayı baskısı altında tutan materyalist görüş tarafından reddedildiği için bütün insanlarda olduğu gibi maalesef Müslümanların kalbinde de zayıflamıştır. Bu durum iç huzurumuzu alıp götürdüğü gibi, insanlar arasındaki samimiyet ve itimadı da yok etmiş ve dünyayı yaşanmaz hâle getirmiştir. Kur'ân'ın üçte birinin ahiretten bahsetmesine rağmen, Müslümanların bile bu huzur kaynağından mahrumiyetle karşı karşıya kalmaları düşündürücüdür.

Eskiden iman umumî olduğu için, sıhhatli bir cemiyet bünyesinde inkâr hâdisesi pek görülmüyordu. Çünkü ekseriyeti teşkil eden ve safiyeti bozulmamış büyük kitle, dalâletle karışık vaziyette bulunan o zamanki felsefe ile zihnini bulandırmadığı için naklî esaslara gönülden bağlanıyordu. Bu sebeple o gün için münkirler, felsefe ile meşgul olan ekall-i kalîl içinde bulunuyordu. Hatta bir İslâm filozofu olarak bilinen İbn Sina gibi bir dâhi bile mensup olduğu felsefî görüşlerin tesiriyle, "Akıl bu yolda gidemez." diye hükmedebiliyordu.

Şimdi ise, her çeşit inkâr ve ilhad anlayışı omuz omuza verip keskinleşmiş ve iman esaslarını şüphe ve tereddütlerle sarsmıştır. Bunun ötesinde de "evrim" gibi birçok materyalist görüş ülkemiz dahil bütün dünyada senelerdir genç nesillere telkin edilmiştir. Bu bakımdan çok ciddî bir noktada bulunduğumuz ortadadır. Çare olarak da, bu hakikatin Kur'ânî ve aklî bir metodla ispatı yani ahiret gerçeğini aklına sığıştıramayan insanlara yeni bir ufkun açılması gerekmektedir.

Gerçekten de "Haşr-i Âzam, İsm-i Âzam'ın tecellîsiyle olduğundan Cenâb-ı Hakk'ın İsm-i Âzamının ve her ismin âzamî mertebesindeki tecellîsiyle zâhir olan ef'âl-i azîmeyi görmek ve göstermekle Haşr-i Âzam bahar gibi kolay ispat ve kat'î iz'ân ve tahkikî iman edilir." İşte bunun için görüyoruz ki, sohbet ve vaazlardan derlenip kaleme alınan elimizdeki bu eserde Cenâb-ı Hakk'ın, Rahîm, Hakîm, Hafîz... gibi isimleri ele alınarak yepyeni bir ispat metodu sergilenmiştir. Ayrıca bu inancın cemiyetin çeşitli kesimlerinde bulunan insanlar üzerindeki güzel tesirleri ele alınarak pratik faydalar da izah edilmiştir. İçimize ötelerin neşvesini nefheden bu çalışmanın anlayış ve bakışlarımıza yepyeni buudlar kazandırmasını temenni ederim.

Safvet SENİH

Önsöz

Ey Yücelerden Yüce!

Yolumuz üzerine serip sergilediğin sonra da bizi görmeye davet ettiğin meşherlerini, en mükemmel şekiller hâlinde sarıp sarmaladığın en bediî, en çarpıcı sanat eserlerini ve Sana ait gizli güzelliklerin tecellîleri olarak bin bir renk cümbüşü hâline getirip ve yine Senin bir sanat mecmuan olan tabiatın sinesine yerleştirdiğin o, gözleri kamaştıran, başları döndüren resimlerin en parlağı, en mevzunu ve birbirleriyle fevkalâde tenasüp içinde bulunan eşya ve hâdiseleri seyredip, kaleminin sesinde ve o kalemle yazıp ortaya koyduğun kitabının âhenginde, Seni görüp, Seni duyup ruhumuzla kanatlanırken, isimlerinin ışığı altında açılan menfezlerden görülen bütün nizam ve âhenklerin, müşâhede edilen umum renk ve suretlerin, her tarafta duyulan ses ve nağmelerin, bu seslerden meydana gelen koro ve senfonilerin menbaına gözlerimiz kaydı. Gönüllerimiz, o her şeyin kaynağı olan yüce âlemlerin esrarıyla kendinden geçti..

Kalb ve iman gözüne açılan o ayrı ayrı pencerelerden öteleri seyre dalıp, gönüllerimizdeki “tûbâ-i cennet” çekirdeğinin bir ağaç hâlindeki aslî hüviyetini müşâhedeye cüret ettik. Ve ötelere, ötelerin de ötesine uzayıp giden çok uzun, çok çetin fakat çok zevkli bir seyahate yeltendik. Bunu yaparken de beyanını ruhumuza rehber eyleyerek, isim ve sıfatlarının aydınlatıcı tayfları altında ve yine yol yol sonsuzluğa giden nurdan hakikatlerle kanatlanıp yollara döküldük.

Kelâmında anlatılıp resmedilen, en ince teferruatına kadar haritası çizilen, nihayet bir kutlunun miracıyla bütün bütün kapıları açılıp her mârifet erinin gönlündeki arşiyeleriyle, o âlemlere yükselme imkânı doğan bir ulu seyahatte, haddimizi aşıp esrarlı kapılarının tokmağına dokundu isek, edep ve erkân bilmeyen ham ruhlarımızın görgüsüzlüğüne vererek bizi bağışlamanızı diler, affina sığınırız.

Ey bizleri varlığa erdiren ve var olmadaki sonsuz zevki gönüllerimize duyuran Güzeller Güzeli Yüce Yaratıcı! Bu koskoca kâinatları bir kitap gibi önümüze seren Sen; onun esrarını vicdanlarımıza duyuran Sen ve vicdanlarımızı lâhûtî esrarının mevcelenip geldiği iklime bir sahil yapan yine Sensin! Sen bizleri var etmeseydin bizler var olamazdık. Bu muhteşem kâinatları bir kitap gibi önümüze açıp, yüce teşrifatçı ve tarif edicilerinle anlatıp bizlere şerh etmeseydin, Seni bilemeyen, gönlüne eremeyen cahiller

güruhu olarak yıkılıp gidecektik. Lütfedip de kametlerimize göre kendini bize anlatmasaydın, haricî dünyalar ile vicdanlarımız arasında irtibatlar temin ederek, Zât-ı Ulûhiyetin adına bildiğimiz ve bileceğimiz şeyleri tutup yakalayacak, şekillendirip istikamet verecek; ilmi ilim, mârifeti mârifet yapan bir ilk tasdik ediciyi ruhumuza yerleştirmeseydin, nereden bunları ve Seni bilecek ve yoluna hayranlık duyacaktık!..

Bizler Senin kapının boynu tasmalı kulları, vicdanlarımıza aksedip duran parıltılar da Senin varlığının ziyasıdır. Biz neye maliksek Senin vergin, Senin atândır. Bunu bir kere daha ilan ediyor, kapının âzâd kabul etmez kulları olduğumuzu itirafla ahd ü peymânımızı yenilemek istiyoruz.

Ey zikri, fikri ruhlara itminan veren Gönüller Sultanı! Senin öğrettiğin ve ruhlarımıza duyurduğun şeyleri, gönülleri, gönüllerimiz gibi mürde ve derbeder olanlara ulaştırmak için, yer yer eşya ve hâdiselerin dolapları içine girerek, yer yer benliğimize dönerek olup biten şeylerden ve bu umumî gidişattan Senin varlığına bakan pencereleri, Senin huzuruna yükseltecek yolları araştırıp tespite çalıştık.

Bunları yaparken hata ettikse, Sana gelirken ve başkalarına yol göstermeye çalışırken ettik. Kusur yaptıksa Senin yolunda yaptık. Hata daima hata, kusur da daima kusurdur. Bizler kalbleri kırık, ruhları iki büklüm, boyunlarında tasma, vereceğin hükmü bin can ile intizar etmekteyiz. Bunu derken biliyoruz ki, Senin sonsuzluğa kadar gidip dayanan rahmetin daima gazabının önünde olmuştur. Senin lütuflarını idrak etmiş kapıkullarına, kusurun yaraşıp yakışmadığı muhakkak; ama affin, Size çok yakıştığını söylememize lütfen müsaade buyurunuz!

Evet, Sultanım: “Sultana sultanlık, nitekim gedâya gedâlık yaraşır.”

HAŞİR AKİDESİNİN FAYDALARI

Allah'a imandan sonra, hayatı tanzim edip bir düzene koyma, beşerin toplu olarak huzurunu temin etme, haşre yani ölüm ötesi hayata inanmaya bağlıdır.

Yaptığı şeylerin hesabını vereceğine inanmayan bir insanın hayatının müstakîm olması düşünülemez. Buna karşılık, attığı her adım için öbür âlemde Allah'a hesap verme düşüncesini eksik etmeyen, her davranışı bir hesabın ifadesi olan, her sözü, her dinleyişi ve her kalbî temayülünü ötede Allah'a hesap verme havasına göre hassasiyetle ele alan kişinin de hayatı oldukça muntazam bir şekil arz eder.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

"Ne işte bulunsan, Kur'ân'dan ne okusan ve siz ne iş yapsanız mutlaka Biz, içine daldığınız an üzerinizde şahidiz (her yaptığınızı görürüz). Ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey, Rabb'in(in bilgisin)den kaçmaz. Ne bundan küçük ne de büyük hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitap (Allah'ın bilgisinin nakşedildiği Levh-i Mahfuz)da olmasın... (Allah'ın bilgisi her şeyi içine almıştır. O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Her olay, ancak O'nun bilgisi ve izniyle olur.)"[1]

Yani bütün davranışlar ve hareketler, kerim melekler tarafından tespit edilmektedir. Büyük, küçük, gizli ve açık; bizim hakir, Allah'ın azim gördüğü veya bizim azim Allah'ın hakir gördüğü -hangi hesap içerisinde ele alınırsa alınsın- yaptığımız her şey tespit edilmekte, her şeyimize nigehbân gözetleyenler, yazanlar ve her şeyimizin hesabını görmek üzere "Deyyân" olan Allah hâzır ve nâzırdır.

Bu ruh ve şuur içinde yaşanan bir hayat müstakîm; bu ruh ve şuur içinde yaşayan fertlerin teşkil ettiği toplum huzur içinde; yine bu ruh ve şuur içindeki aile ocağı da, yaşadıkları aileyi cennet bahçelerinden bir bahçe hâline getirmişlerdir.

Evet, beşerin çılgınlıklarını bırakabilmesinin tek yolu vardır; o da öldükten

sonra dirilmeye inanmasıdır. Gençliğin çılgınlıklarının önünü alacak, onun hezeyanlarını önleyecek, yavaş yavaş ölüme doğru giderken her adımda ayrı bir inkisar ve ümit kırıklığına uğrayan ihtiyarlara ümit kaynağı olacak, çocukların mukavemetsiz kalblerinde her an saadet şem'a ve şulelerini yakıp aydınlatacak da ancak haşre iman ve inançtır.

Gençten ihtiyara, kadından erkeğe, âdilden zalime herkes için içilen su ve teneffüs edilen hava kadar haşre imana ihtiyaç vardır.

Haşre iman denen bu şerbeti içmek aynı zamanda yudum yudum huzuru yudumlamak demektir. Bu sebepledir ki, beşerin sulh ve salâhı için uğraşan ve ona huzur bahşetmeyi gaye edinen bütün fikir adamlarının, meseleyi bu zaviyeden değerlendirmeleri gerekmektedir.

Ferdin, ailenin, cemiyetin ve topyekün bütün insanlığın hakikî refah, saadet ve huzura erebilmesi ancak ve ancak, büyük-küçük bütün amellerin hesabının görülebileceği bir ahiret yurduna inanmaya bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerim:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ۝وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَـرًّا يَرَهُ

"Artık kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür. (İnsana ameli gösterilir, insan yaptığını görür.)"[2] diyerek, zerre miktar hayır işleyenin hayrının mükâfatını ve zerre miktar şer işleyenin de şerrinin cezasını göreceğini ilan etmekte ve insanlara bu mesuliyet duygusunu aşılamaktadır. İnsanlar bu iman ve inanca sahip olduktan sonra, artık ona اِعْمَـلْ مَا شِـئْتَ "İstediğini yap!" denebilir. Zira vak'a ve realite, yapılan her şeyin aynen karşılık göreceği kat'iyetini ifade etmektedir. Bu anlayışta bir insan, alnını ak, yüzünü pak edecek ve ötede onu mahcup edip yere baktırmayacak işler yapma lüzumunu duyacaktır.

Çocuk, o zayıf, o nahif ruhuyla ancak haşre iman ile huzurlu bir hayat bulabilir. Herkes çocukluğunu bu zaviyeden tetkik etse ve hayalen çocukluk anlarına gitse bu hükmü tasdik edecektir.

Evet, çocuk ince bir kalbe sahiptir, aynı zamanda hâdiselerin terkibini yapıp neticeye gidecek bir zekâya da sahip değildir. Hem o, büyükleri gibi, kendisini eğlenceye verip tenvîm de edemez. Onun içindir ki, ölüm endişesini bir büyükten daha derin hisseder. Her an etrafından kopup gidenler, onun içinden de bir parça koparıp götürürler. Annesi, babası vefat eden bir çocuğun dünyası

ise bütün bütün yıkılır. Ruh âlemini aydınlatan bütün yıldızlar söner ve vicdanının seması karanlığa gömülür. Vicdan taşıyan hemen her insan bunları hissedebilir.

Çocukluğumda bir kardeşim ölmüştü. Onun mezarına her uğrayışımda ellerimi açar "Allahım, ne olur dirilt de, onun güzel yüzünü bir kere daha göreyim!" der yalvarırdım. Şimdi bu hâlette olan, ben ve benim gibi binlercenin kalbindeki "Öldükten sonra dirilme inancını" silin; gönlünden bu imanı söküp atın; bu yanan kalbe ve figan eden gönle ne ile derman olacak ve bu yangını nasıl söndüreceksiniz? Hayır hayır, hiçbir şeyle ona derman olmanız ve onun ateşini söndürmeniz mümkün olmayacaktır. Sadece haşir akidesidir ki, bu buhranlar ve sıkıntılar arasında kıvranan çocuğa soluk aldırır ve rahat ettirir.

Evet, yakınlarının teker teker kopup gidişi karşısında, ancak onların Cennet'e gittiğine imandır ki, bu yavruya teselli verir ve onu bu dayanılmaz dertten kurtarır.

Küçük dahi olsa, alıştığı, ülfet ettiği bir yakını, büyüğü veya onsuz yapamayacağını kabul ettiği bir sevdiğinin göçüp gitmesi onun nazenin kalbinde kapanmayacak bir yara açar. Bu öyle onulmaz bir yaradır ki, ona ancak şu düşünce merhem olabilir:

"Buradan gitti veya alındı, fakat orada Hudâ, ona cennet kapılarını açtı. Şimdi o, cennet bahçelerinde kuşlar gibi kanat çırpıp uçuyor. Eğer ben de ölsem onun gibi uçacağım."

Şayet ölen büyük ise, şöyle düşünecek: "O öldü, ama orada da beni kucağına alıp sevecek, başımı okşayıp bağrına basacak."[3] Ve işte bu düşüncelerdir ki, ölümün açtığı firkat ve ayrılık gediğini kapayacak ve onun kanayan yarasına merhem olacaktır.

Huzur mu istiyorsunuz? Onu ne dört bir yanda tütüp duran fabrika bacalarıyla ne de yıldızlar arası seferler düzenlemekle temin edebilirsiniz. Hakikî huzur, işte bu iman ve inanca dayalı olan huzurdur. Evet, öldükten sonra dirilme esasları üzerine kurulu huzur, işte gerçek huzur odur.

İhtiyarlar... Adım adım ölüme yaklaşan ihtiyarlar... Ağzını açmış kabir onları beklerken ve onlar da süratle ona doğru koştururlarken ne ile teselli olup hangi şeyle kendilerini avutabilirler?.. Her gün aynada seyrettikleri ak saçların içlerinde hâsıl ettiği burkuntuyu ne ile bertaraf edebilirler?. Bu hâlin meydana

getirdiği ruhî eksikliği nasıl kapayabilirler?.. O yaşa gelinceye kadar evlâttan, torundan, arkadaştan ve yakından öbür âleme gönderdikleri kimselerin onların kalblerinde bıraktıkları izleri ne ile silebilirler?

Gençliğin, sıhhatin, makam ve mansıbın gidişi ve bu gidişlerin onun içinde bıraktığı korkunç izler varken siz onu bu hâliyle nasıl teselli edebilirsiniz? Ona takdim ettiğiniz her türlü maddî teselli, ayrılıp gitmesiyle onun içinde yeniden korkunç izler bırakacak ve bu daima böyle devam edip gidecektir. Öyleyse bütün insanlarla beraber ihtiyarların da huzur bulacağı tek çare vardır: Öldükten sonra dirilmeye inanmak!.

Birkaç gün sonra kendini yutmak için bekleyen bir canavar ağzı dehşetini veren kabrin, öbür âleme giden koridorun mütevazi bir kapısı olduğuna inandırmak!. Orayı cennet bahçelerine geçmek için bekleme salonu olarak göstermek!.. Rahmet ve gufrânın mevcelendiği bir yer olarak tarif etmek!. İşte bütün bunlardır ki, ona teselli kaynağı olacaktır.

Kur'ân-ı Kerim Hz. Zekeriya'nın (aleyhisselâm) diliyle:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

"Rabbim, demişti. Bende kemik gevşedi; baş, ihtiyarlık aleviyle tutuştu. Rabbim, Sana dua ile hiçbir zaman bahtsız olmadım (her dua ettikçe kabul buyurdun, beni istediğimden mahrum etmedin)."[4] derken ve ardından da onun hayırlı bir evlât istemesini hikâye ederken dünyadan göçüp gitmeye hazırlanmış bir insanın feryadını en güzel bir şiir âhengi içinde tasvir etmektedir. Ruhta meydana gelen bu feryadı, eşsiz bir şekilde anlatma ve dile getirme yine Kur'ân'ın mucizevî yönlerinden birisidir. Her şuurlu insan, vicdanını dinlediği zaman kalbinin dudaklarında acı tebessümü gördüğünde ruhunda kopan böyle bir feryadı bütün dehşetiyle hissedecektir. Fakat ona bu hâlinde teselli olabilecek ve ruhunda kopan bu fırtınayı dindirebilecek tek çare ahirete iman olacaktır. Bu inanç ve iman, onun kulağına hayat verici soluğuyla âdeta şunları fısıldamaktadır: "Hayatını ikmal ettin. Vazifeni yaptın. Seni bu dünyaya gönderen Rahmeti Sonsuz, daha fazla seni bu çöllerde mahvetmeyecek ve seni huzuruna alarak, senin için hazırladığı nimetlerini sana bahşedecektir…"

Evet, bu ve bu mânâya gelen müjdelerdir ki, o ihtiyara hakikî huzur ve saadeti tattıracaktır. Çünkü o, asıl vatanı olan ahiret âlemine gitmeye

hazırlanmaktadır.

İçtimaî hayatın büyük bir kısmını gençler teşkil eder. Mütecaviz ve hayatları hezeyanla dolu olan gençler hayatı cehennemî bir hâle çevirirler. Öte yandan sahabe gibi hayatlarından nur fışkıran, yüzleri saadet gamzeden, bütün davranışlarıyla Allah'ı hatırlatan, bakışlarında cennet parlayan gençler ise hayatı tamamıyla bir cennet hâline getirirler. Evet, gençler, haşre inanma ile gerçek benliklerini bulacak fakat haşir akidesi ve öldükten sonra dirilme duygusu gönül ve kafalarından sökülüp atıldığı zaman beşerin huzursuzluk kaynağı hâline geleceklerdir. Bugün insanlık huzursuz ise hayatının her safhası çılgınlık ve hezeyanlarla dolu olan gençlikle huzursuzdur. Pedagoglar ve terbiyeciler, buna çare getirelim derlerken, yaptıkları mualecelerle yarayı daha da derinleştirmiş ve onulmaz bir hâle getirmişlerdir. Hâlbuki bu yaranın dermanı, öldükten sonra dirilmeye inanmaktır.

Zira gerçek çözüm, gençliğin atacağı her adımı Allah'a hesap verme inancı içinde atmasını temin etmek ve bu şuur içinde yetiştirmek ile mümkün olacaktır.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) mescide gidiyordu. Önünde hızla mescide doğru koşan bir çocuk gördü. Adımını hızlandırdı, çocuğa yaklaştı ve sordu:

- Ey yavru! Sana namaz farz değil. Niçin böyle heyecanla ve koşa koşa mescide gidiyorsun?

Çocuk sadece şu cevabı verdi:

- Ey mü'minlerin emîri! Dün mahallemizde bir çocuk öldü!..

Çünkü, istikametin medarı ve nokta-i istinadı, sadece ve sadece her şeyin görülüp bilindiği, tespit edildiği ve hesabının hazırlandığı bir güne göre hayatı tanzim etmededir.

Kâinattaki bütün harekât ve hâdisatın küllî irade ile tanzim edilmesine mukabil, insan ise hayatını kendi iradesi ile yönlendirme mecburiyetinde ve mükellefiyetindedir. İşte bu iradenin hakkının eda edilmesi neticesinde de Allah rahmâniyet ve rahîmiyetiyle insana, bütün cismanî arzularına cevap verecek, huri, gılman ve perdedârlarla donatılmış cennetler sunacaktır.

Zira irade, rahmâniyet ve rahîmiyetin cilvesidir. Cennet de rahmâniyet ve rahîmiyetin tezahür etmiş şeklidir. Burada insan, rahmâniyet ve rahîmiyetin muktezası olan iradeyi iyi kullandığı zaman o iradenin semeresini yine rahmâniyet ve rahîmiyetin tezahürü olarak görür.

Evet, hayatın ahirete göre tanzim edilmesi ve sırların açığa çıkacağı günün

unutulmaması sayesinde fert, aile ve cemiyet huzura kavuşacak ve hususiyle gençler istikamet bulacak, nizam ve intizam altında yaşayacak ve başkalarının huzurunu ihlâl etmeyeceklerdir.

Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelip, günlerdir evine kapanmış ağlayan bir gencin durumunu haber verdiler. İki Cihan Serveri onun evine kadar gitti. İçeriye girince, genç sevinçle yerinden fırladı ve kendisini Allah Resûlü'nün kolları arasına atıverdi. Biraz sonra da ayaklarının dibine yığılıp kaldı. Genç vefat etmişti. Rahmet Nebisinin gözleri yaşardı ve dudaklarından şu inciler döküldü:

جَهِّزُوا صَاحِبَكُمْ فَإِنَّ الْفَرَقَ مِنَ النَّارِ فَلَذَ كَبِدَهُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ أَعَاذَهُ اللّٰهُ مِنْهَا

"Arkadaşınızı techiz edin. Cehennem korkusu onun ödünü kopardı. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah onu Cehennem'den koruyacaktır."[5]

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰى

"Ama kim Rabbinin makamından, (O'nun huzurunda duracağı demden) korkar ve nefsi kötü heveslerden menederse, (onun için) gidilecek yer Cennet'tir."[6]

Rabbinin huzuruna çıkıp hesap verme endişesini taşıyan ve bu endişeye göre hayatını düzenleyen insan Rabbinin huzurunda emniyet içindedir. Zira Rahmeti Sonsuz kudsî bir hadiste şu müjdeyi vermektedir:

"İki emniyeti ve iki korkuyu bir arada vermem."[7]

Burada korkan orada emniyete ermiştir. Bu düsturdan başka gençliğin çılgınlığının önünü alacak bir şey tanıyor musunuz? İnsanı muhafaza edecek bir çember ve bir daire biliyor musunuz? Eğer vereceğiniz cevap menfiyse müspet mânâda bir hâl safhasına girmiş olacaksınız. Bütün terbiyeci ve pedagoglar bu hakikate kulak kesilmeli ve bu düsturu hayata tatbik etmelidirler.

Gençler her şey demektir. Meseleye, bir haksızlık karşısında kükreyen gence bakarak *"Gençliği olmayan bir millet mahvdır."* diyen Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) ifadeleri içinde bakacak olursak, âlî duygularla mücehhez bir

gençliğin cemiyet hayatının hayatı olduğu hükmüne varırız. Böyle bir millet yeni yeni medeniyetler inşâ etme istidadındadır. Bunun aksi ise hükmün de aksidir. Öyleyse bir milletin yücelmesindeki en mühim faktör gençliktir. Ama ahiret inancıyla dopdolu bir gençlik.

Hulâsa, inanan insanlar huzurlu bir dünya inşâ edebilecek ve sadece inanan insanlar huzurlu bir hayat yaşama hakkına sahip olacaklardır... Gençlik bir milleti ya yatırır veya kaldırır. Millet gençlikle ya cankeş veya berhayat olur.

Beşerin büyük bir kısmını hastalar, mazlumlar ve musibetzedeler teşkil eder. Haşir akidesinin bunların ruhunda da büyük tesiri vardır.

Hasta, her an kendisine yaklaşan ölüm ve koşarak gittiği kabir karşısında ümidi, sadece o kabri öbür âleme açılan bir hol görmede bulur. Şayet kabri saadete götüren bir yol ve ebediyete ulaştıran bir vasıta hâlinde görmüyorsa hasta hiçbir zaman mesut olamayacaktır. O, sancılarına, baş ve bel ağrılarına, kanser ve kangrenine karşı bununla teselli olur ve ara sıra ensesinde hissettiği Hz. Azrail'in pençesinin ruhunda meydana getirdiği ızdıraba karşı ancak bu inançla karşı koyabilir.

"Evet, ben gidiyorum, beni kimse burada durduramayacaktır... Fakat asıl sıhhatime, ebedî gençliğime kavuşacağım ve herkesin muhakkak döneceği bir yer olan Allah'ın yurduna gidiyorum." diyerek hastalığını unutup müteselli olacaktır. Onun içindir ki, ehlullah ruhlarını Allah'a teslim ederken, dudaklarında da Dost'a kavuşmanın tebessümü gonca gibi açmış olarak belirmiş ve onlar bu hâliyle ruhlarını teslim etmişlerdir.

Nebiler Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) son anında ellerini Hz. Âişe'nin ellerinden çekiyor ve *"Allahım, artık öteleri istiyorum."*[8] diyordu.

Bir gün evvel de şöyle buyurmuştu:

إِنَّ عَبْدًا خَيَّرَهُ اللّٰهُ بَيْنَ أَنْ يُؤْتِيَهُ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا مَا شَاءَ وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ مَا عِنْدَهُ

"Allah bir kulunu dilediği kadar dünya nimetleri ile kendi yanında olanlar arasında muhayyer bıraktı. Kul, Allah'ın yanında olanı seçti."[9]

Dünya ile ukbâ arasında muhayyer bırakılan o kul kendisiydi. Meseleyi anlayan sahabi gözyaşlarını tutamamıştı. O elini Hz. Âişe'nin elinden çekiyor ve Refîk-i A'lâ'yı istiyordu.

Aynı şekilde Hz. Ömer gibi bir kamet-i bâlâ da harabede başını yere koyuyor *“Allahım, bu mükellefiyeti benim omuzlarımdan al, artık götüremeyeceğim!”* diyerek ötelere olan iştiyakını dile getiriyordu.

Bir ahiret inancı, binlerce güzelliğin tecellî edeceği ahiret yurdu ve bunların verâsında da Cemal-i Bâki’yi görme iştiyak ve arzusuydu ki, onlara bu sözleri söyletiyor ve içlerinde bu arzuyu uyandırıyordu.

Irzını, namusunu gaddar zalimin elinden kurtaramamış, intikam hırsıyla yanan, kavrulan mazluma gelince... O, ancak, zalimin yakasını Allah’ın eline vereceği günü ve burada çektiklerine mukabil ahiret yurdunda kendisine bahşedilecek mükâfatları düşünmekle müteselli olur.

Zira mazlum kat’iyen bilir ki, burada yapılan zulümler zalimin yanında kalmayacaktır... Bir mahkeme-i kübrâ açılarak inceden inceye her şey hesaba çekilecek; zalim cezasını, mazlum ise mükâfatını görecektir.

وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَٓا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌۜ إِنَّ أَخْذَهُٓ أَل۪يمٌ شَد۪يدٌ

“İşte Rabbin, zulmeden şehirleri yakaladığı zaman böyle yakalar. Çünkü O’nun yakalaması, çok acı ve çok çetindir.”[10]

Yani Allah, zalim bir kasabayı bir kere yakaladı mı, yaman ve yavuz yakalar. Artık onu iflâh etmez. Evet, mazlum kendini elinden kurtaramadığı zalim ve mütegallibten intikamını ancak bu şekilde alır ve müteselli olur.

Musibetzede... Semavî veya arzî musibetlere maruz kalmış, bağını bahçesini dolu vurmuş, sel götürmüş, binası zelzelede başına yıkılmış, kurduğu umran harap olmuş, aile ve yuvası ile derbeder olmuş ve bunlara benzer bütün musibetzedeler de ancak öldükten sonra dirilmeyi düşünmekle teselli bulurlar.

Zira bu inanca göre musibetlerde giden mal sadaka olur, can ise onu şehitlik mertebesine erdirir. İşte bu düşünce ile orada rahat ve huzura kavuşur.

Diğer taraftan aile yuvası, ahirete iman ile cennet köşelerinden bir köşe hâline gelirken, bu iman sökülüp atıldığında cehennem çukurlarından bir çukur oluverir. Çocuk dinî duygu ve yaşayıştan uzak, genç arzu ve hevesleri peşinde, ölümü beklenen hasta ise kendi ızdırapları içinde kıvranır bir vaziyette olan bu hane, daha insanlar içindeyken baykuşların ötmeye başladığı bir harabeden farksızdır. Çehreler abûs, suratlar mahkeme duvarı gibi ve işin daha kötüsü, bunlardan kaçarken kendinden uzaklaşış ve eğlencelerle kendini uyutma zavallılığı... İşte böyle bir haneye saadetin girmesi ancak haşre ve öldükten

sonra dirilmeye imanla mümkündür.

Eğer yediden yetmişe herkesi huzurlu etmeyi düşünüyorsanız bütün gönüllere haşir akidesini yerleştirmeye çalışın... Zira o zaman gençler, nizam ve intizam içine girecek, çocuklar haylazlığı bırakacak, yaşlılar Cennet yolcuları olarak saadet içinde yaşayacak ve o hanenin içinde saadet şimşekleri çakmaya başlayacak ve daha ahirete gitmeden ahirete ait mânâlar o hanede terennüm edilecek ve bunların neticesinde de daha dünyada iken Cennet hayatı yaşanır hâle gelecektir.

Şehir ve memleket de insanın büyük bir hanesidir. İçindeki gençleri nefislerine tâbi birer köle, ihtiyarları bedbîn ve karamsar ve zalimlerin de mazlumun iniltisini ney gibi dinlediği bir dünyada huzur olamaz. Böyle bir dünyada şehirler, memleketler, milletler huzursuzdur. Çünkü huzuru getirecek rükünler yerine getirilmemiştir.

Nasıl ki, bir namazın namaz olabilmesi için belli rükünler vardır ve bu rükünlerin huşû içerisinde yerine getirilmesiyle namaz kemalini bulur ve insan namazıyla miracın tatlı tebessümünü dudağında hisseder. Bazen öyle bir an yaşar ki binler sene yaşamaya bedeldir. Aynen bunun gibi memleket ve milletlerin bütünüyle huzurlu olabilmesi için onu meydana getiren cüzlerin, huzurun rükünlerine tam mânâsı ile uygun olması gerekmektedir. İdeal bir şehir ve site, ancak ideal bir sistem ile kurulabilir. Varsın Eflatun "Cumhuriyet"inde bunun hülyasını yaşasın!.. Hayalperest Fârâbî "el-Medinetü'l-Fâzıla"sında bunu çerçevelemeye çalışsın. Bunlar hiçbir zaman bu ideal siteyi tahakkuk ettiremeyeceklerdir. Çünkü onu meydana getiren rükünlerden mahrumdurlar. Evet, hayatta bu huzuru temin edecek en büyük rükün, haşir akidesine inanmak, dünyayı istihkâr edip ahireti intizar edecek şuur ve iz'anı verebilmektir.

Muvazene insanı Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en mühim icraatından biri de kurduğu dünya nizamını "ahirette hesap verme" akidesine dayandırarak kurmasıdır. Bu hayat bir bakıma ahiretin mukaddimesi, ahirete hazırlayıcı bir tarla ve insan gönlünde ahiret şule ve şem'asının yakılması için verilmiş bir fırsattır. Onun içindir ki, buraya "yevmüddünya", öbür tarafa da "yevmülâhir" denilmiştir. Bu dünyada yapılanlar, doğacak öbür dünya için yapılmış olacaktır.

İşte Allah Resûlü bütün gönülleri tatmin edecek ve iz'an şulesini yakacak şekilde herkese bu dersi vermiştir.

Gönüller ahiret inancıyla öyle dolmuştur ki sahabe dünyayı istihkâr edip

âdeta gözleri dünya namına hiçbir şeyi görmez hâle gelmişti. İşte bir misal: (Mealen takdim ediyorum.)

“Allah Resûlü’nün huzuruna aralarında taksimi gereken bir maldan dolayı mürafaa olmak için iki sahabi geldi. Her ikisi de kendisine daha fazla hak iddia ediyordu. İki Cihan Serveri bunları dinledikten sonra:

- *Şimdi sizden biriniz, derdini daha güzel anlatarak beni ikna edip hükmü lehine verdirebilir. Ben de sizin gibi bir beşerim; kimin delili daha mukni olursa ona göre hüküm veririm. Fakat ahirette işin hakikatine göre hüküm verilecektir. Zalim cezasını, mazlum da mükâfatını bütünüyle orada görecektir,* deyince her ikisi birden:

- *Yâ Resûlallah! Benim hakkım da onun olsun, ben vazgeçtim,* diyorlardı.

Daha sonra da Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şu hususu tavsiye buyurdu:

- *Gidip malınızı âdil şekilde taksim edin, sonra da kur’a çekin. Kimin hissesine neresi düşerse payına razı olsun. Karşılıklı olarak birbirinize de hakkınızı helâl edin.”*[11]

Görüldüğü gibi ahirete iman sayesinde hayat bu şekilde tanzim edilmiş oluyordu. Öyle bir tanzim ki, fert, bir günah işlediğinde kendisini bir direğe bağlıyor, affına ferman gelinceye kadar kendisini bu şekilde cezalandırmış oluyordu. Mesele o kadar ciddî ele alınıyordu ki, işlenen günahın ancak şehadet kanıyla temizleneceğine inanan sahabi tereddütsüz canını Allah yolunda feda ediyor ve şehadet şerbetini içmek için akıttığı kanıyla ötelere tertemiz olarak gitmeye çalışıyordu.

Sa’d b. Rebi (radıyallâhu anh) Uhud’un eteğinde ruhunu Allah’a teslim edeceği sırada Allah Resûlü’nden selâm getirdiğini söyleyen Muhammed b. Mesleme’nin fısıltılarını duyuyordu.[12] Buna karşılık Sa’d b. Rebi de:

“Allah Resûlü’ne benden selâm söyle. Vallahi, Uhud’un arkasında Cennet’in kokusunu duyuyorum!..”[13] diyordu.

Evet, insana ölüm anında dahi bu saadeti tattırabilecek olan ahirete imandan başka ne olabilir? Beşerî hangi imkân, ferde, aileye ve cemiyete bu saadeti takdim edebilir?

Şimdi, kâinatın medar-ı iftiharı Yüce Nebi’nin ümmetini haşir inancı noktasında nasıl eğittiğini bir parça anlayabilmek için onun fem-i mübarekinden

çıkan inci mercanlardan birkaç numune verelim.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تُحْشَرُونَ إِلَى اللّٰهِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسٰى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُصَيْحَابِي فَيُقَالُ إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: (وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)

"Ey insanlar! Sizler yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolacaksınız." Zerrat-ı asliyeniz, ervah ve eşbahınızla yeniden dirileceksiniz. Hem cismanî hem ruhanî bir haşre mazhar olacaksınız. Vicdanınızda duyup kendisini göremediğiniz Cennet'i; bunun da ötesinde cilvelerini müşâhede edip hakikatine eremediğiniz Mevlâ'yı görmek için haşrolacaksınız. Allah Resûlü devamla: *"Dikkat edin! Ahirette ilk defa elbise giydirilecek Hz. İbrahim'dir. Dikkat edin! O gün ümmetimden birtakım insanlar sol taraflarından yakalanmış olarak getirilir. Ben: 'Yâ Rabbi! Bunlar benim ashabım!..' derim. Cenâb-ı Hak bana hitaben: 'Yâ Muhammed! Bilmiyorsun onlar senden sonra neler işlediler.' der. Ben de artık salih kul Hz. İsa gibi derim: 'Aralarında bulunduğum müddetçe onlar hakkında şahittim, beni aralarından aldığında onları Sen gözlüyordun. Sen her şeye şahitsin. Onlara azap edersen doğrusu onlar Senin kulların, onları bağışlarsan güçlü olan, Hakîm olan şüphesiz ancak Sensin!.'*[14]*"*[15]

Taberânî'nin Hz. Enes (radıyallâhu anh) tarikiyle rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

لَمْ يَلْقَ ابْنُ اٰدَمَ شَيْئًا مُنْذُ خَلَقَهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ثُمَّ إِنَّ الْمَوْتَ أَهْوَنُ مِمَّا بَعْدَهُ وَإِنَّهُمْ لَيَلْقَوْنَ مِنْ هَوْلِ ذٰلِكَ الْيَوْمِ شِدَّةً حَتّٰى يُلْجِمَهُمُ الْعَرَقُ حَتّٰى إِنَّ السُّفُنَ لَوْ أُجْرِيَتْ فِيهِ لَجَرَتْ

“Âdemoğlu Allah onu yarattığından bu yana ölümden daha şiddetli bir hâdiseyle karşılaşmamıştır. Sonra ölüm, ölümden sonrakilere nazaran daha hafif gelir. O gün öyle bir şiddetle karşılaşırlar ki, çenelerine kadar terlerler. Âdeta ter, onların çenelerine gem gibi olur. Öyle ki o ter denizinde istense gemiler bile yüzdürülebilir.”[16]

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hüreyre’den (radıyallâhu anh) rivayet ettikleri şu hadis yukarıdaki hadisi biraz daha tafsil eder mahiyettedir. Allah Resûlü şöyle ferman ediyor:

يُحْشَرُ النَّاسُ عَلٰى ثَلَاثِ طَرَائِقَ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ وَاثْنَانِ عَلٰى بَعِيرٍ وَثَلَاثَةٌ عَلٰى بَعِيرٍ وَأَرْبَعَةٌ عَلٰى بَعِيرٍ وَعَشَرَةٌ عَلٰى بَعِيرٍ وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمُ النَّارُ تَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا

“İnsanlar (kıyamet gününde) üç hâl üzere haşrolurlar. Bunlardan birinci sınıf; dünyada havf ve recâ muvazenesini kurmuş insanlardır...” İçleri her an Allah ile dolup taşan ve işlerini ahirette hesap verme şuur ve idrakine göre ayarlayanlardır. En ümitsiz hâdiseler karşısında dahi Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinden ümitvar olanlardır. Alabildiğine Allah’tan korkmalarına rağmen küfrün bir şiârı olan ye’se ve ümitsizliğe düşmeyenlerdir. Ve böylece rağbet ve rehbet içinde hayatlarını geçirenlerdir.

“Diğer ikinci sınıf; Cennet’e girebilmek için iki, üç, dört... ve on kişi bir bineğe binmiş olanlardır...” Bir hayvanın üzerine bu kadar kişi binerek düşe kalka Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna gitmeye çalışmaktadırlar. Burada düşe kalka gittikleri, mâsiyet ve günahlarla yüzüstü düştükleri gibi orada da düşe kalka gideceklerdir.

“Üçüncü sınıfa gelince, onları Cehennem sevk edecektir (Cehennem’in içinden gelen kıvılcımlara göre mecburi istikamet takip edecekler). Onlar kuşluk uykusuna yatmak isteseler Cehennem onlarla kaylûle yapar, ne zaman geceleseler Cehennem onlarla beraber geceler, ne zaman sabahlasalar Cehennem onlarla beraber sabahlar. Ve yine ne zaman akşamı idrak etseler Cehennem de onlarla beraber akşama girer...”[17]

Çünkü onlar ruh ve vicdanlarında Cehennem’in çekirdeğini böyle taşıdılar. Cehennem’in çekirdeğiyle geceleyip onunla sabahladılar. Binaenaleyh nasıl

yaşadılarsa öyle muamele görecekler. O çekirdek bir ağaç hâlinde neşv ü nemâ bulacak ve yakalarını bırakmayacak.

İşte bunlar ve bunlara benzer dersler ile Allah Resûlü ümmetini ciddî bir ahiret şuuru içinde yetiştiriyor ve bilhassa kendi devrinde sahabe, perdenin verâsında bütün dehşetiyle Cehennem'i ve bütün debdebesiyle Cennet'i müşâhede eder bir hava içinde hareket ediyordu.

Evet, hayatı istikamet ve faziletlerle geçirmenin tek çaresi bu edep ile edeplenmek ve ahiret hayatını dünyada ahlâk hâline getirmektir. Yoksa ahirete imanı olmayan fertlerde ve bu fertlerin meydana getirdiği cemiyetlerde fazilet ve istikamet düşünülemez. Eğer onlarda da faziletten bir iz görülüyorsa, bu sadece insanlık fıtratının cevherine ve çekirdeğine Cenâb-ı Hak tarafından yerleştirilmiş olan fazilettir. Fıtrata yerleştirilmiş olduğundan dolayı da aksini yapmaları mümkün değildir. Bu imkânsızlıktır ki, onları böyle faziletli işler yapmaya zorlamıştır. Bu ise hiçbir zaman çalışmak ve kazanmakla elde edilen fazilet seviyesinde değildir.

1 Yûnus sûresi, 10/61.

2 Zilzâl sûresi, 99/7-8.

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Şualar* s.170 (Dokuzuncu Şua), s.211 (On Birinci Şua).

4 Meryem sûresi, 19/4.

5 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/536; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/530.

6 Nâziât sûresi, 79/40-41.

7 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/483.

8 Buhârî, *fezâilü's-sahâbe* 5, *meğâzî* 83-84; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 85, *selâm* 46

9 Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 45, *fezâilü ashâb* 3; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 2.

10 Hûd sûresi, 11/102.

11 Müslim, *akdiye* 5; Ebû Dâvûd, *akdiye* 7.

12 Muvatta, *cihâd* 41; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/523.

13 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/221.

14 Mâide sûresi, 5/117-118.

15 Buhârî, *enbiyâ* 8, 48, *tefsîru sûre* (5) 14, 15, (21) 2, *rikak* 45; Müslim, *cennet* 58.

16 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 2/277.

17 Buhârî, *rikak* 45; Müslim, *cennet* 59.

KUR'ÂN-I KERİM'İN HAŞRİ İSPAT METODU

Kıyametin vukû bulacağı hususunda hiç kimsenin tereddüdü yoktur. Hatta günümüzün müspet ilmi ve ilim adamları da bu mevzuda ittifak hâlindedirler. Ancak onlar bu gerçeği çok uzun bir zaman sonra beklemektedirler. Hâlbuki fevkalâde hâdiseler o kadar çoktur ki, bunlardan birisiyle kıyamet kopabilir.

Meselâ, bidayette dünyadan koptuğu kabul edilen "Ay" neticede anasının sinesine dönmek istese işte dünya, atomik kanunlar içinde müthiş bir infilaka maruz kalır... Ve kıyamet kopuverir.

Bir hadis-i şerifte وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ âyetinin tefsiri münasebetiyle غَاسِقٍ 'i "Ay" ile anlatan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Âişe'ye (radıyallâhu anhâ) "Ay"ı göstermiş ve: فَإِنَّ هٰذَا هُوَ الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ يَا عَائِشَةُ اسْتَعِيذِي بِاللّٰهِ *"Yâ Âişe! Şu zulmetle bürüyen ayın şerrinden Allah'a sığın!"* buyurmuştur.[1]

Ondandır ki, ehlullah rüyada ay görmeyi şerre, güneş görmeyi ise hayra alâmet sayar ve öyle tabir ederler.

Bir kuyruklu yıldız gelip küre-i arza çarpıp kıyameti koparabilir. Veya yanlış bir atom denemesi bu kıyametin kopmasına sebep olabilir. Zâhirî sebep ne olursa olsun bütün bunların ardında sebepleri elinde tutan Zât, sûra üfleme emrini verecek ve kıyameti koparacaktır.

Kur'ân-ı Kerim, bizim tespit edebildiğimize göre, öldükten sonra dirilme hakikatini iki grupta toplamıştır.

Birincisi: Kıyas-ı temsilî,

İkincisi: Nazîrini gösterme metodu.

Kur'ân bu iki şıkkı ele alırken bir makro âlemden, âfâkî delillerle haşrin meydana geleceğini, bir de normo (enfüsî) dediğimiz âlemden bunu anlatırken mikro âleme de inerek haşri ispat ediyor. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim makro ve mikro âlemi birden ele alarak meseleyi anlatır ki, biz buna "âlemşümul delil" de diyebiliriz. Bu son kısımda ise mutlak yaratılış nazara verilir.

Şimdi bütün bu kısımları sırasıyla arz etmeye çalışalım:

Kur'ân-ı Kerim, kıyas-ı temsilî usûlüyle makro âlemden misaller vermek suretiyle haşri ispat ediyor:

اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ

"Allah odur ki gökleri, görebileceğiniz bir direk olmadan yükseltti, sonra Arş üzerine istiva etti (bütün mülkünün, bütün yaratıklarının tahtına, yani yönetimine hâkim oldu, her şeyi düzenleyip yönetti), güneşi ve ayı iradesine boyun eğdirdi. Hepsi belli bir süre için akıp gitmektedir. (Yaratma) iş(ini) düzenler, âyetleri açıklar ki, Rabbinizle karşılaşacağınıza kesin olarak inanasınız."[2]

Haşirle insanları yeniden diriltecek olan Cenâb-ı Hak semayı direksiz olarak tutmakta, koyduğu nizam ve intizam sayesinde de yıldızlar seyr ve seyahatlerine devam edebilmektedir. Siz bu muhteşem semanın direksiz bir şekilde hareket hâlinde olduğunu ve kendisinde hiçbir füturun müşâhede edilmediğini görüyorsunuz. Semayı böyle direksiz yükselttikten sonra Allah, Arş'a istiva buyuruyor ve hükmünü oradan infaz ediyor. Sonra da güneş ve ayı teshir edip âdeta istifade etme, faydalanma zimamlarını sizin elinize veriyor. Her şeyi bir hesapla yapıyor ve böylece size sonsuz ilminden hikmet pırıltıları gösteriyor.

Evet, gökte ve yerde olan bütün işleri düzenleyen, her şeyin alnında kudret mührünü gösteren Allah size haşri vaad ediyor; tafsil ettiği âyetleriyle size güç ve kuvvetini gösteriyor. Belki bütün bunları düşünür, tedebbür eder ve bir gün O'na kavuşacağınıza hakkalyakîn inanırsınız.

Gerçekte, biz ahirete inanırken, bütün rubûbiyet ve şuûnatıyla Kendisini gösteren ve hissettiren bir Allah'ın haşri dilediği şekilde var edeceğine inanıyoruz:

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ

"O gün göğü, kitapları dürer gibi (toplarız). İlk yaratmaya nasıl başladıksa onu, yine öyle çevirir (yok eder)iz. Üzerimize söz; Biz bunu mutlaka yapacağız."[3]

Semayı bir kitap gibi dürer ve bugünkü mahiyetinden uzaklaştırırız. Hareket ve hararet kalmaz, bir duraklama ve bir donma baş gösterir. Mahfazasından çıkarıp enzârınıza arz ettiğimiz kâinat kitabını kapatıp, evvelce olduğu gibi yine mahfazasına koyarız. Bütün mükevvenat bidayette nasılsa o hâle döner. İlkinde

sebeplerin sukut etmesi gibi bu ikinci yaratılışta da sebepler sukut edecek ve kitabı dürdüğümüz gibi tekrar açacak ve zerratı yeniden yaratacağız.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ
بِقَادِرٍ عَلٰى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى بَلٰى إِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah’ın, ölüleri diriltmeye de kâdir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, O, her şeye kadîrdir.”[4]

Gökleri ve yeri yaratıp bir sistem içinde vaz’eden ve bundan asla yorulup usanmayan bir Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kâdir değil mi? Nazar-ı ibretle baksanız, her hâdisenin verâsında “Allah!” diyeceksiniz. O Allah ki asla yorulmaz ve dinlenme ihtiyacı duymaz. Başka bir âyette bu husus:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا
مِنْ لُغُوبٍ

“Andolsun, Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık, Bize hiçbir yorgunluk dokunmadı.”[5] şeklinde anlatılır.

İşte böyle bir Allah, ölüleri yeniden diriltmeye muktedir değil midir?

Kıyas-ı temsilî, Kur’ân’ın bir istidlâl metodudur. Bu içinde yaşadığımız âlemi nazara vererek, Allah’ın hallâkiyetini göstermek suretiyle, yeniden böyle bir âlemi yaratacağına zihinleri kabule hazırlamaktır. Bu metot sayesinde insanın haşre olan inancı kat kat pekişir.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ
عَلٰى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ

“Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Elbette kâdirdir! O, çok bilen yaratıcıdır.”[6]

أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنٰيهَا

“Sizi yaratmak mı zor, göğü yaratmak mı? Ki onu Allah, bina edip yükseltmiştir.”[7]

Sizin yaratılmanız mı, yoksa cin ve insi havi bütün sistemlerin yaratılması mı zor? Kâinat sarayını kuran Allah, Cennet’te sizin için daha küçük saraylar inşâ

ve icat edemez mi?

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذٖي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتٰى إِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ

"Onun âyetlerinden biri de (şudur): Sen, toprağı, boynu bükük (kupkuru) görürsün. Onun üzerine suyu döktüğümüz zaman titreşir ve kabarır. Onu dirilten (Allah), elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadîrdir."[8]

Siz yeri; haşyet içinde, bitmiş tükenmiş; saygıyla Allah'a boyun bükmüş bir insan gibi, O'ndan medet ister gördüğünüz bir anda, semadan yağmur indirdik. Sonra bir ihtizaz ve hareket başladı. Yerin altındaki tohumcuklar, rüşeymler başlarını çıkardı. Yeryüzü bir yeşillik ve çemenzâr hâline geldi. İşte her baharda yeri böyle dirilten Allah, ölüleri de aynı şekilde diriltecektir. Şu kadar nebatatın haşrini her baharda size gösteren Allah ölüleri ihyâ edip diriltecektir.

Evet, Allah ölüm uykusuna yatan bir sürü hevâmm ve haşaratı, ölmüş kupkuru ağaçları bahar mevsiminde yeniden dirilttiği gibi sizi de, hazan mevsiminiz olan ölümle toprağa düştükten sonra bir gün gelecek tekrar diriltecektir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فٖي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلٰى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهٖيجٍ

"Ey insanlar, eğer öldükten sonra dirilmekten kuşkuda iseniz (bilin ki) Biz sizi (önce) topraktan, sonra nutfe (sperma)dan, sonra alaka (embriyo)dan, sonra yaratılışı belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belirtilmiş bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra güç (ve kabiliyet)inize ermeniz için (sizi büyütüyoruz). İçinizden kimi (henüz çocukken) öldürülüyor, kimi de ömrün en kötü çağına (ihtiyarlığa) itiliyor ki, bilirken bir şey bilmez hâle gelsin (çocukluğundaki gibi vücutça ve akılca

güçsüz bir duruma düşsün). Yeri de kurumuş, ölmüş görürsün. Fakat Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman titreşir, kabarır ve her güzel çiftten bitirir."[9]

Âyetin son kısmında da belirtildiği üzere siz yeryüzünü hiçbir şey bitirmesi mümkün olmayan, yanmış kül gibi görürsünüz. Semadan yağmuru sağanak sağanak indirdiğimizde bir ihtizaz, bir hareket başlar. Ve derken bitkiler boy atar. Allah, içinizi açacak manzaraları, her şeyden çift çift yaratmak suretiyle nazarınıza takdim buyurur.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتٰى وَأَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Bu böyledir. Çünkü Allah, tek gerçektir. (Her şey O'nunla varlık kazanır) ve O, ölüleri diriltir ve O, her şeyi yapabilir."[10]

Bütün bu gördüğünüz şeyler doğrudur. Çünkü Allah'tandır. İşte ölüleri diriltecek olan da O'dur. Ve O, her şeye kâdirdir. Başınızın üzerinde dönüp duran binlerce hâdiseyi tedbir ve idare eden Allah (celle celâluhu) tecellîleriyle size, her şeye kâdir olduğunu göstermiş oluyor.

وَأَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَاۙ وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ

"Ve (çünkü) o (kıyamet) saat(i) mutlaka gelecektir, onda şüphe yoktur. Ve Allah, kabirlerde olanları diriltecektir."[11]

Görüldüğü gibi kıyamet mutlaka gelecek, bunda şüphe yoktur. Ve Allah, bütün ölüleri diriltecektir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Cenâb-ı Hak bütün bu âyetlerde haşrin nazîrini evvelâ yeryüzünde gösterdi. Bütün bu bahar hâk ile yeksân olduktan ve toprağa gömülen tohumlar çürüdükten sonra, Cenâb-ı Hak onları ikinci bir baharda yeniden nasıl diriltiyor; aynen öyle de kabirlerde çürüyen insanı da ikinci bir bahar olan haşir günü tekrar diriltecektir.

Bu açıdan mesele ister bir filozof, isterse bir çoban zaviyesinden ele alınsın; Kur'ân'ın bu ikna metodundan daha üstünü gösterilemez. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mevzu ile alâkalı hadisleri de dahil, bütün söylenenler sadece Kur'ân-ı Kerim'in anlattıklarının tafsil ve tefsirinden ibarettir.

Kur’ân-ı Kerim haşr-i âzamı enfüsî delillerle ispat ederken nazarlarımızı normo âleme çevirerek meseleye şu misallerle açıklık kazandırmaktadır:

كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ

“İlkin sizi yarattığı gibi yine O’na döneceksiniz.”[12]

Başta sizi topraktan, nutfeden, kan pıhtısından ve bir çiğnem etten yarattığı gibi, tekrar sizin aslî atomlarınızı bir araya getirip terkip yapacak ve sizi yeniden yaratacaktır.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ۝وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ۝قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

“İnsan, Bizim kendisini bir nutfe (sperma)’dan yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi?

Kendi yaratılışını unutarak Bize bir mesel verdi: ‘Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ dedi.

De ki: ‘Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı bilir.’ ”[13]

İlk devrin kâfiri de yirminci asrın müntehi kâfiri de aynı şeyi söylüyor: Kül hâline gelmiş bu kemikleri kim diriltecek?

Kur’ân onlara cevap veriyor: *“Hayatı bidâyette kim vermişse, yine o diriltecektir.”*

اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ

“O ki size yeşil ağaçtan ateş yaptı da siz ondan yakıyorsunuz.”[14]

O Allah ki (celle celâluhu) damla damla içinden su damlayan ağaçtan ateş çıkarıyor. Hâlbuki “İki zıt yan yana gelmez, bir arada toplanmaz.” prensibi muhkem bir kaidedir. Kudreti Sonsuz iki zıddı bir arada cem ediyor. Arabın bildiği merh ve afar ağaçlarından damla damla su damlarken sürtüldüğünde ateş çıkıverir. İşte böylece kudretini gösteren Allah (celle celâluhu) hayata zıt gibi görünen çürümüş kemiklerle hayatı cem eder ve insanı ikinci bir hayatla diriltir, ihyâ eder.

Kur’ân-ı Kerim aynı usûlle en küçük atom parça ve parçacıklarından müteşekkil mikro âlemi de nazarımıza verip haşri ispat eder:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ
لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ
الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا
عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

“Ey insanlar eğer öldükten sonra dirilmekten kuşkuda iseniz (bilin ki) Biz sizi (önce) topraktan, sonra nutfe (sperma)dan, sonra alaka (embriyo)dan, sonra yaratılışı belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belirtilmiş bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra güç (ve kabiliyetler)inize ermeniz için(sizi büyütüyoruz.) İçinizden kimi (henüz çocukken) öldürülüyor, kimi de ömrün en kötü çağına (ihtiyarlığa) itiliyor ki, bilirken bir şey bilmez hâle gelsin (çocukluğundaki gibi vücutça ve akılca güçsüz bir duruma düşsün). Yeri de kurumuş, ölmüş görürsün. Fakat Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman titreşir, kabarır ve her güzel çiftten bitirir.”[15]

Eğer haşirden şüpheniz varsa, mahiyetinizde cereyan eden hâdiseye bakıp, şu enfüsî delili tetkik edin:

Allah (celle celâluhu) başlangıçta sizi topraktan yarattı. Mahiyet-i asliyeniz yeryüzünden alınan birtakım elementlerden ibarettir. Sonra karıştırılarak bir protein çorbası yapılmıştır. Bir kademe sonra yani canlılık seviyesine gelince mahiyetiniz bir damla su oldu. Hem de hor ve hakir bir su... Daha sonra bir kan pıhtısı ve derken şekilli veya şekilsiz bir çiğnem et... Bu hâle geldikten sonra artık ya yaratılır veya yaratılmazsınız. Ya bir düşük olarak düşer gider ya da ahsen-i takvîm sırrına mazhar bir insan olmanız için mahiyetinizde bulunan tohumunuza göre bir hüviyete irca olunursunuz. Sonra onları dilediğimiz kadar ana rahminde tutarız. Bazen çocuk 3-4 aylıkken düşer, bazen altı, bazen dokuz aylıkken dünyaya gelir.

Terütaze bir çocuk hâline getirdiğimiz sizler, daha sonra da tam kıvamına, işe yarar hâle gelebilmeniz için belli bir noktaya varmaya çalışırsınız. Kiminiz

vefat eder, müntehaya ulaşamaz. Kiminiz de erzel-i ömre gider dayanırsınız. Belinizin, ayaklarınızın ağrıyıp başınızın büküleceği, ihtiyarlığın sizleri mağlup edip saçlarınızın ağaracağı erzel bir hayata maruz bırakılırsınız. O hâle getirilirsiniz ki, her şey olduktan sonra hiçbir şey olmadığınızı anlayasınız. Çocukluktan başlar ve nihayet sakallı bir çocuk olarak göçüp gidersiniz.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى۝أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰى۝ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى۝فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰى۝أَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلٰى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى

“İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır? Kendisi dökülen meniden bir nutfe (sperma) değil miydi? Sonra kan pıhtısı oldu da (Rabb’i onu) yarattı, ona şekil verdi. Ondan iki çifti; erkeği ve dişiyi var etti. Şimdi bun(ları yapan Allah)ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?”[16]

Sizi belli kademelerden ve merhalelerden geçirip bu hâle irca eden Allah, ölüleri diriltmeye kâdir değil mi?

Görüldüğü gibi Kur’ân-ı Kerim haşir meselesini başka hiçbir delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde, kendine has aklîlik ve mantıkîlikle ispat etmiş oluyor. Kur’ân âyetlerinin hemen hemen üçte birisi bu hakikatlerden bahseder. Biz yukarıda zikrettiklerimizle bu mevzuda sadece bir fikir vermiş oluyoruz. Zaten bundan sonra söyleyeceklerimiz de, bu âyetlerin tefsir ve tafsilinden ibaret olacaktır.

Fikir, düşünce, his, duygu, insan, insanlık ve bütün bunlara bağlı niyet, amel ve aksiyonlar, bu dünyadan sel gibi akar. Ve nihayet akış mecrasının mahiyetine göre bir havuzda toplanıverir. Burada bizler herhangi bir mükâfat ve mücazat görmüyoruz. Nice zalimler, cebbarlar ve firavunlara taş çıkartacak kimseler bu dünyada hiçbir cezaya, ikâba maruz kalmadan; başı, beli, dişi ağrımadan; ceberûtu, hodfuruşluğu yanına âdeta kâr kalarak öbür âleme gitmiştir. Aynen bunlar gibi binbir musibete maruz binbir belânın cenderesinden geçmiş, bin bir musibet başında değirmen taşı gibi çevrilmiş kimseler de bu dünyadan oldukça mazlum, mağdur olarak diğer âleme göçmüşlerdir.

Zalimin, kendine göre düşünce ve hesapları, mazlumun da yine kendine göre büyük farklılık arz eden niyet ve düşünceleri vardır.

İşte bir çağlayan gibi akan birbirine tamamen zıt bu iki mecra diğer dünyada

bir havuza dolan sular misali temerküz edecek, bu dünyadaki hâl ve hareketlerinin muhasebesi için Cenâb-ı Celle ve A'lâ'nın karşısında sıraya dizileceklerdir. Yapılan muhasebe neticesinde mazlum, dünyada iken varlığına kendi varlığı gibi inanmış olduğu Cennet'e, zalim ise içinde bulunmayı aklının ucundan bile geçirmemiş olduğu Cehennem'e bir çöp yığını gibi atılacaktır.

Bu dünyada yapılmamış olan ebrâr ve eşrârın temyizini öte tarafta Âdil-i Mutlak olan Allah yapacak, eşrâr ve zalimler güruhuna:

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ

"Ey suçlular, bugün şöyle ayrılın (bakayım!)"[17] şeklinde hitap edecektir. İşte bu mahiyetteki tefrik ve temyiz, muamele yönüyle bu dünyada yapılmamaktadır. Hâlbuki, diğer eşya arasında, iyi kötüden, güzel çirkinden, kemal noksandan burada ayrılmaktadır. İnsan gibi, kâinatın enmûzeci ve özü olan bir varlığın kaideden istisna edilmesi düşünülemez. Burada olmuyor, demek başka bir âlemde olacaktır.

Tohum yere atılıyor, çürüyor ve bittiği yerde yeni bir hayat başlıyor. Ağaç dal budak salıp semalara ser çekiyor. Yapraklarla süslenip, meyvelerle donatılıyor. Daha sonra da her şeyini döküp kupkuru bir kemik hâline geliyor. Fakat yeni bir baharda tekrar süslenip kendisini sizin nazarınıza arz ediyor. Bütün hevâmm ve haşerat sonbaharda kış uykusuna girip, ölüm gibi bir hâle maruz kalıyor. İkinci bir baharda yeniden haşr ve neşre tâbi tutuluyor. Bütün varlıklarda cereyan eden bu kanundan insanın müstesna tutulmasına nasıl ihtimal verilebilir? Onun da bir baharı, bir kışı ve ikinci bir baharı vardır. Zira o da bir tohumdan meydana gelmiş, bir ağaç gibi olgunlaşmış, fikir, sır, hafî gibi meyveler vermiştir. Daha sonra da hiçbir şeye yaramaz hâle gelmiştir. Bir tohum gibi yeniden toprağa düşmüştür. Ve şimdi ikinci bir baharını beklemektedir. Mevsim geldiği ve sûr'a üflendiğinde o da tahakkuk edecektir.

1 Tirmizî, *tefsîru sûre* (113, 114) 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/215, 237, 252.

2 Ra'd sûresi, 13/2.

3 Enbiyâ sûresi, 21/104.

4 Ahkaf sûresi, 46/33.

5 Kaf sûresi, 50/38.

6 Yâsin sûresi, 36/81.

7 Nâziât sûresi, 79/27.

8 Fussilet sûresi, 41/39.

9 Hac sûresi, 22/5.

10 Hac sûresi, 22/6.

11 Hac sûresi, 22/7.

12 A’râf sûresi, 7/29.

13 Yâsîn sûresi, 36/77-79.

14 Yâsîn sûresi, 36/80.

15 Hac sûresi, 22/5.

16 Kıyâmet sûresi, 75/36-40.

17 Yâsîn sûresi, 36/59.

KÂİNATTA GÖRÜLEN UMUMÎ HİKMET

Kâinatta her şeyi kuşatan bir hikmet müşâhede ediyoruz. Her şeyde bir fayda, maslahat ve gaye gözetilmiştir. Materyalistler, ille-i gaiye denilen hikmeti inkâr ederek Cenâb-ı Hakk'ın icraatının makul olmadığını söylerler. Hâlbuki O, şundan dolayı şunu yapmak mecburiyetinden müstağnidir.

O'na, bir kimse cebriyle bir iş işletemez asla.

Ne kim kendi murad eder, vücuda gelir billah."

Yani, meşîeti neye taalluk ederse o olur.

وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ

"Âlemlerin Rabb'i Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz"[1] Ve insan O'nun dilediğinden başkasını da dileyemez. Zira O, mutlak hâkimdir. Fakat yarattığı her şeyde bir de hikmet gözetmiştir.

İnsan bir an için nazar etse, kendisindeki birtakım hikmet ve maslahat mânâlarının tebessümkâr vaziyetinin hemen ortaya çıktığını görecektir. Onu bir bütün hâlinde taazzuv ettiren unsurlar teker teker ele alındığında, görülecektir ki, ona yerleşen bir atom dahi lüzumsuz ve abes değildir.

Büyük bir insan olan kâinat da, böyle hikmetlerle donatılmıştır. Öyle ki bütün bu mevcudatta sinek kanadı kadar dahi bir mânâsızlık bulunamaz. Bize faydasız gibi görünen, kıpırdamadan duran bir ağaç yaprağında bile bilemediğimiz nice faydalar gizlidir. Gerçi bunları böyle yaratmaya Cenâb-ı Hak mecbur değildir, fakat O'nun Hakîm ismi bunu iktiza etmektedir.

Evet, makro âlemden normo âleme, oradan da mikro âleme kadar bütün bir âlemi kuşatan hikmet ve maslahat müşâhede edilmektedir. Bütün bu âlemler içinde en mükerrem varlık, en seçkin yaratık olma liyakatine sahip insan, bu dünyada sadece maddî ve cesede ait yönüyle binlerce hikmetle serfiraz olmuşken yalnız üç-beş günlük dünya için gelmiş ve bir daha dirilmemek üzere ölüme mahkûm bir zavallı olamaz.

Maddî yönüyle dahi bu dünya onu tatmin edip cevap veremezken, hayal ve bekâ arzusu gibi kâinatı kuşatacak istidat ve kabiliyetlerine şu geçici dünyanın cevap vermesi düşünülemez. İnsanda hiçbir duygunun boş ve abes yaratılmadığını başta kabul ettiğimize göre, bu bekâ, ebedî yaşama duygu ve arzularının bu dünyada karşılığını göremeyen insan elbette, kendisine bir hikmete mebni olarak verilen bu duygularının karşılığını başka bir âlemde

görecektir.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ۝فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّۚ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ

"Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı ve sizin Bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

Hak padişah olan Allah, pek yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur. O, (bütün kâinatı kuşatan, kâinatın hayat kaynağı olan) kerim Arş'ın sahibidir."[2]

Siz abes mi yaratıldığınızı zannediyorsunuz? Allah'a döndürülmeyeceğinizi mi düşünüyorsunuz? Müteâl ve mübarek olan Allah böyle bir fiilden çok münezzeh ve mukaddestir. Sizi buraya getirip serfiraz eden, maddî cesedinizin bütün arzularını veren, kâinatta cereyan eden hâdiselere göre en küçük varlığın en küçük arzusunu yerine getiren Allah (celle celâluhu) elbette sizin en büyük arzunuz olan "bekâ" arzusunu yerine getirecek ve sizin için ebedî bir âlem açacaktır.

Nebiler Nebisi saadet meclisinde oturuyordu. Mescide bir esir grubu getirildi. O sırada Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kadının yana yakıla bir şeyler aradığını gördü. Kadın yakaladığı her çocuğu sinesine basıyor, kokluyor sonra bırakıyordu. Sonra kendi yavrusunu buldu, bağrına bastı. Doyma bilmeden onu öpüyor, kokluyor, tekrar bağrına basıyordu. Allah Resûlü bu manzara karşısında iyice doldu. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak parmağıyla yanındakilere bu kadını gösterdi ve: *"Şu kadını görüyor musunuz?"* dedi. Sahabe cevap verdi: "Evet yâ Resûlallah!" Allah Resûlü tekrar: *"Bu kadın şu kucağındaki çocuğunu cehenneme atar mı?"* diye sordu. Sahabe "Hayır yâ Resûlallah!" karşılığını verdi. Ve işte bunun üzerine İki Cihan Serveri şu hikmet dolu sözleri söyledi: *"Allah o kadından daha şefkatlidir, kullarını Cehennem'e atmaz."*[3]

Benim bu misalde esas anlatmak istediğim husus ise şudur: Kulunu Cehennem'e atmayan ve bu kadar şefkatli olan Allah, buradaki adalet, rahmâniyet, rahîmiyet, şefkat ve re'fetine zıt olarak bir kulunu bir daha dirilmemek üzere yokluğa atar mı? Evet, ebedî Cehennem dahi, yok olmaya kıyasla insanın ruhunda Cennet kadar kıymetlidir. Yokluk, Cehennem'e dahi rahmet okutacak ve insanın ebediyet isteyen ruhunu feryat ettirecek, tarifi mümkün olmayan müthiş bir azaptır.

Dünyadaki her kıymete onu tartabilecek bir mizan ve ölçü vaz'edilmiştir. Ancak akıl, ruh, his, kafa ve bunların neticeleri için herhangi bir ölçü konmamıştır. Aklın semeresini tartabilecek bir ölçüye malik değiliz. Hâlbuki yediğimiz, içtiğimiz gıdaları tartabilecek mizanlar vardır. Bunlar memleket içinde veya dış ülkelerde para kuruna göre bir kıymet ifade ederler. İthalat, ihracat bu değerlere göre yapılır. Bunun gibi bir toprak parçasını dahi tartıp değerlendirebiliriz.

Fakat büyük bir fetanet, kiyaset ve dirayeti tartıp değerlendirebileceğimiz bir mizan ve ölçü yoktur. Meselâ, bir Shakespeare ve Hugo gibi müthiş dimağlar, burada kafalarının semeresini görememişlerdir. Bu, meselenin sathî tarafı. Bir de meseleyi ciddî planda ele alıp bir Nebi'nin fetanetini düşünelim. Meselâ, Efendimiz'in aklının, nâmütenâhî kalb ve hislerinin semerelerini tefekkür edelim. Ayrıca bütün nebilerin bu kalbî duygularını bir araya getirelim, bunlar için bir mizan ve terazi vaz'edilmediğini nazara alalım. Bu düşünce ve tefekkür bizi şu neticeye götürecektir. Bu duyguların tartılacağı bir mizan ve terazi vaz'edilecektir. Bu, bu dünyada olmuyorsa muhakkak başka bir âlemde olacaktır.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔاۜ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَاۜ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ

"Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Hiç kimseye bir haksızlık edilmez. (İnsanın yaptığı iş), bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getiririz. Hesap gören olarak Biz yeteriz."[4]

Âyette de görüldüğü gibi, bu dünyada insan ledünniyatını tartabilecek bir mizan yoktur. İçe doğru her derinleşmede inkişaf eden bir duygunun semeresini tartamıyoruz. İnsanın sır, hafî gibi duygularını, insana dünya ve mâfihayı elinin tersiyle ittiren ve onu Cenâb-ı Bârî'den başka kimseye ve hiçbir şeye razı olmaz hâle getiren, bunca ulvî duyguları ölçebilecek bir terazi bilmiyoruz. Hatta birçok defalar bu duygularla meşbû bulunan insanlar dahi bunların mahiyetini bilememektedirler. Öyle ise bütün bu ulvî duyguları dahi tartacak bir mizanın kurulacağı ahiret denen gün olacaktır. Ve bu duygular orada kılı kırk yarar şekilde tartılacaktır. Zira insanın dış uzviyatı için bir ölçü vaz'edilmiştir. Hâlbuki onun dışından daha parlak ve çok daha ulvî olan ledünniyatı için herhangi bir mizan, ölçü konulmamıştır. Bu ölçü, içinde

yaşadığı dünyada görülmediğine göre ahirette vaz'edilecektir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

"Andolsun insanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz, (çünkü) Biz ona şah damarından daha yakınız."[5]

İnsanı Biz yarattık, içinde ne denli vesveselerin oynaşıp kaynaştığını biliyoruz. Ve meseleyi mefhum-u muhalifiyle ele alalım: *"İnsanı Biz yarattık ve içinde ne denli ulvî duyguların oynaşıp kaynaştığını da biliyoruz."*

İçinden kötü şeyler geçip sığlaşan, yozlaşan ve bodurlaşan, semere vermez hâle gelip kalbsiz yaşayan bir insanı Allah orada kupkuru bir odun gibi haşredecek. Yine, eski elbiselerin içinde, zâhiren çok sönük gözüken, fakat katresinde ummanların mevcelendiği çok büyük insanlar vardır ki, onların içine de Allah (celle celâluhu) muttali ve nigehbandır. Onu da hesaba çekecek ve derinliğine göre mizan vaz'edecek ve ona göre mükâfat verecektir.

Haşir için hiçbir sebep olmazsa bile, ahsen-i takvîm sırrına mazhar insanın, öbür âlemde amellerinin tartılabilmesi ve gerçek değerini bulabilmesi için bir mahşere ve bir mahkeme-i kübrâya mutlaka lüzum vardır. Esasen hiçbir lüzum ve vücub Cenâb-ı Hakk'ı bağlamaz. Fakat O'nun Hakîm isminden yola çıkarak buradaki lütuflarından istidlâl ile gidiyor ve neticede mahşerin kurulacağı hakikatine varıyoruz.

Cenâb-ı Hakk'ın gayeye matuf ve maksada uygun muhteşem bir saltanatı vardır. Bu saltanat atomlar âleminden başlar ve en büyük sistemlere kadar sürer gider. Böyle bir saltanata delil, bütün bu âlemlerde O'nun sikke ve mührünün görülmesidir. Mikro, normo ve makro âlemde hep onun sikkesi müşâhede edilmektedir. Bu saltanat öyle muhteşemdir ki, en küçüğünden en büyüğüne kadar hiçbir dairede gayrın müdahalesini kabul etmez. O, bir mizan vaz'etmiştir. Varlığını bildiğimiz fakat hakikatini anlayamadığımız kanunla icraatını devam ettirmektedir. Esasen bizim isimlendirdiğimiz kanunlar, meydana gelen vak'aları izaha yeterli sebep değildir. Meselâ, cisimler arasındaki dengeyi, câzibe-dâfia denilen itme ve çekme kuvvetleriyle izah etmek, vâki olan hâdiseyi –haddizatında– izah için kâfi değildir. Ancak bizim, meselenin daha ötesine ıttılaımız olmadığından bu kadarıyla iktifa etmeye kendimizi mecbur sayıyoruz. Bu mevzuda bizi aldatan husus o prensibin her

yerde doğru olması hususudur. Hâlbuki, bu prensibin doğruluğu, sadece o prensibi vaz'edenin güç ve kuvvetini izah eder. Yoksa meseleyi izah etmez. İlim bize vak'aları anlatır. Niçin ve nedenini izah etmez. Fakat meselenin neden ve niçinini izah edemesek de, her şeyde bir hikmetin varlığı apâşikârdır. Buna binaen olan ve olacak her şey bir gaye ve hikmete uygun olarak vücuda gelmektedir.

Ebede uzanmış emeller taşıyan, ebedden ve ebedî Zât'tan başka hiçbir şeyle tatmin olmayan, "Ebed! Ebed!" diye feryat eden ve Cennet'i, Cemâlullah'ı arzulayıp duran insanın yaratılışında da bir gaye ve hikmet vardır. Aydın ruhlar işte bu gaye ve hikmeti vicdanlarının en derin noktalarında bile hissedebilirler.

Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) İslâm'a girişini anlatan çeşitli rivayetler vardır. Bunların içinde sıhhati en kuvvetli olan rivayetlerden birisi de şudur:

Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem), örtüsünden sıyrılıp halkı inzâr etmesi emri gelince İki Cihan Serveri kendi kendine düşündü: "Ben bu hakikati ilk defa kime anlatayım?" Hemen aklına gelen ilk isim Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) oldu.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu düşünceler içinde bulunurken, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de evde şöyle düşünüyordu. Beni ve bu kâinatı yaratan birisinin varlığını biliyorum. Fakat O'na bir isim veremiyorum. Bu mevzuu gidip Muhammed'e açmalıyım. Zira O, bu gibi meseleleri herkesten daha iyi bilir.

Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) birbirlerinden habersiz, birisi Hakkı talim, diğeri ise Rabbi taallüm düşüncesiyle yekdiğerinin evine gitmek üzere evlerinden çıkarlar. Her ikisi de bir sokakta karşı karşıya gelirler. Bu vakitsiz karşılaşış her ikisini de hayrette bırakır. Birbirlerine çıkış sebeplerini sorarlar; her ikisi de duygu ve düşüncesini dile getirir. Ve Allah Resûlü büyük bir sevinçle Hz. Ebû Bekir'i (radıyallâhu anh) hak dine davet eder. O da derhal İslâm'a girip, Müslüman olur.[6]

Büyük basar ve basiretler, eşya ve hâdiselere nüfuz etmek suretiyle, Cenâb-ı Hakk'ı bulma mevzuunda bir hükme varabilirler. Ve işte Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) küçük bir eksiklikle doğruyu bulmuş, o eksikliğini de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tamamlayarak onu hakikate erdirmiştir.

Eşya ve hâdiseleri tetkik eden herkes bütün bunların üstünde Cenâb-ı Hakk'ın mührünü görecek, âfâkî ve enfüsî tefekkür neticesinde şu hükme

varacaktır:

“Beni burada başıboş bırakmayan, elbette kabre girdikten sonra da başıboş bırakmayacak ve bahar mevsiminde nebatatı haşrettiği gibi, çekirdek hâline gelmiş zerrelerimi de ikinci bir hayatta yeniden diriltecek ve bir mahkeme-i kübrâ açacaktır.”[7]

1 İnsan sûresi, 76/30.

2 Mü’minûn sûresi, 23/115, 116.

3 Buhârî, *edeb* 18; Müslim, *tevbe* 22.

4 Enbiyâ sûresi, 21/47.

5 Kaf sûresi, 50/16.

6 İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye* 3/17.

7 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.85 (Onuncu Söz, Sekizinci Hakikat).

KERÎM VE RAHÎM İSİMLERİ AHİRETİ İKTİZA EDER

En zayıf ve en muhtaçlara, en güzel ve en mükemmel şekilde bakılıyor. En çelimsiz canlıların, elsiz ve ayaksız varlıkların çok rahatlıkla beslendiğini görüyoruz.

İradesini kötüye kullanarak işe müdahale eden insanların yanlış müdahaleleri bir tarafa bırakılacak olursa, en zayıf, çelimsiz, âciz ve nahif varlıklara en güzel şekilde bakıldığını müşâhede ediyoruz.

İşte, bir hücrenin hayatiyetini devam ettirmesi, ana rahmindeki ceninin en mükemmel usûlle beslenmesi ve dünyaya gelen yavruya annenin musahhar edilerek en küçük ihtiyacının dahi büyük bir ihtimamla deruhte ettirilmesi, denizin dibindeki balıklar ve meyvenin içindeki kurtların gayet mükemmel beslenmesi, yerinden kımıldama imkânı olmayan ağaçların ve yatalak hastaların rızklarının kendilerine kadar getirilmesi ve bunlar gibi binlerce müşahhas misaller yukarıda mücerret fikir hâlinde söylediğimiz hususu tekit etmektedir.

Bütün bunlarla anlıyoruz ki, kâinatta hükmeden Kerîm ve Rahîm bir Zât vardır.

Cenâb-ı Hak umum kâinatta bu kadar ihsan ve kerem sahibi olursa, O daima ikram ve ihsan etmek ister. İkram ve ihsan etmek istemesinin yanında ikram ve ihsan edeceklerinin de vücutlarını iktiza eder. Mademki bu dünyada âciz, zaif ve aynı zamanda fânî insanlara bu kadar ikram ve ihsanda bulunuyor; rahmet ve keremi bu ikramlarının devamını istilzam eder. Hâlbuki burada insan yediği bir üzüm tanesine mukabil bin tokat yiyor. Tadıyor, fakat doymuyor. Ağzında tat, kalbinde feryat ve figan meydana geliyor. Ona zevk veren şeyler, veda dahi etmeden ve hiç sormadan çekip gidiyorlar. Gençlik, güç, kuvvet ve daha nice zâil olan nimetler gibi... Öyleyse burada insana bu kadar ihsanda bulunan Cenâb-ı Hak, ihsan ve nimetlerini kesivermekle nimeti nikmete, lezzeti azaba ve muhabbeti düşmanlığa çevirmeyecektir. Hâlbuki bütün bunlar ebedî olmazsa, nimet nikmet olur, lezzet azap olur ve sevgi düşmanlığa dönüşür. Öyleyse, bu nimet ve ihsanların devam edeceği bir ebedî âlem vardır ve mutlaka olacaktır.

ŞEFKAT DE AHİRETİ İKTİZA EDER

Yeryüzünde çok açık olarak bir şefkatin hükümferma olduğunu müşâhede ediyoruz. Şefkat, acıma hissidir. Şefkat, bir mazluma merhamet etme hissidir. Şefkat, ağlayanın ağlamasına kulak verme hissidir. Şefkat, yaralı, arızalı, bereli bir kimsenin arızasını tedavi etme hissidir. En küçük daireden en büyük dairelere kadar bu şefkat hissinin geçerli olduğunu görüyoruz.

Eliniz yaralansa, siz de elinizi tedaviye koyulsanız, Allah'ın merhamet ve şefkati olmasa, inanın kanınızın yaralanan o kısmı nescetme, onarma faaliyeti görülemeyecek ve siz o yarayı kapatamayacaksınız. Kapanmayan yaralar görüyoruz, bunlar size bir şey anlatmıyor mu? Çok ciddî ameliyat iktiza eden bir hastalık karşısında, bir insanı ameliyat masasına yatırmadan evvel hekimler baş başa verip düşünüyorlar. Ya bir şeker hastalığı veya daha başka bir sebep yüzünden: "Biz bu hastayı ameliyat edersek, bu yaranın kapanması zor olacak." diyebiliyorlar. Yine sizler, öyle ameliyat geçirmiş kimseleri görürsünüz ki, bunların yaraları aylar, bazen de seneler sonra kapanmaktadır. Allah (celle celâluhu) kapatmazsa kapanmaz. Ya şeker nispetini yükseltiyor ya da pankreasla ilgili bir arıza meydana getiriyor, ensülin dengesi bozuluyor ve yara kapanmayabiliyor.

İşte, insanın büyük sayılabilecek yaralarının dahi kısa zamanda iyileşmesini temin eden Cenâb-ı Hakk'ın sadece bu noktadaki şefkatini anlayabiliyor musunuz? Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) bizlere merhamet ediyor. Ama ne ile? Ancak mikroskoplarla görebileceğiniz küçücük varlıkları imdadınıza göndererek.

Hele yavruların durumu… O bütün bütün insanı hayrette bırakıyor. Allah (celle celâluhu) küçücük bebelere ayrı bir şekilde merhamet ediyor. Dünyaya gelen, en saf, en temiz gıdalara ihtiyacı olan o yavrulara ayrı bir ihtimam söz konusu. Onu önce ana rahminde besliyor. Rahmin cidarlarını yavrunun beslenebileceği bir vasat hâline getiriyor. Dilimizde meşîmen olarak da adlandırılan bu rahmin duvarları gıdalarla donatılıyor. Anne, çocuğa bir hâdime, hizmetçi hâline getiriliyor. Yavru, dünyaya gelirken, Cenâb-ı Hak onun için yeniden öyle bir gıda meydana getiriyor ki, yeni dünyaya gelmiş bir canlının ilk zarurî ihtiyacı odur: Anne sütü.

Evet, anne sütü hiçbir gıdanın yavru üzerinde hâsıl edemeyeceği müsbet bir tesir meydana getiriyor. Hatta siz o sütü sağıp başka bir kaba koysanız ilk

andaki halâvetini ve vitaminlerini koruyamayacaksınız. Sizler, beslemiş olduğunuz koyun ve sığırların tertemiz memelerinden aldığınız sütü dezenfekte edilmiş kaplara alsanız, sonra da bu sütü yavrulara verseniz onları daha iyi beslemiş olmayacaksınız. Tetkik edecek olursanız doğrudan doğruya annesinden beslenen buzağı ile kaplara alınmış sütle beslenen buzağılar arasında yetişme açısından oldukça farklılıklar meydana geldiğini göreceksiniz. İşte, anne memelerinden bir âb-ı hayat gibi sütü akıtan ve bu süt vasıtasıyla şefkate çok muhtaç olan yavruları besleyen Allah'ın o sonsuz şefkati değil de nedir? Allah'ın (celle celâluhu) sonsuz merhameti olmasaydı bütün bu hüsünler meydana gelir miydi?

Evet, dört bir yanda azim bir şefkatin hükümferma olduğunu gökkuşağı gibi görüyoruz. Sular çağlayıp çağlayıp bitkilerin ihtiyacına koşuyor. Rahmet onların da başını okşuyor. Onlar için çok zarurî olan hava, ağaçların ağzı, burnu menzilesindeki yapraklarla teneffüs ediliyor. İnsanın teneffüsüne mâni olsanız onun ölümüne sebep olabileceğiniz gibi bitkiler de havasız bırakılsa canlılıklarını yitirir ve kuru bir çöp hâline gelirler. Yeryüzünün canlı bütün organizmalarına şamil bir şefkat olduğunu kabul etmedikten sonra yapmaya çalışacağınız bütün izahlar, birer diyalektikten öteye geçmeyecektir. Şimdi lütfen dikkat ediniz. Böyle en ehemmiyetsiz gibi görünen canlıların imdadına şefkati ile karşılık veren Cenâb-ı Hakk'ın, o şefkate çok muhtaç, bekâ arzusuyla yanıp tutuşan insanın arzusunu yerine getirmemesi mümkün müdür? İnsanı dünyada bu kadar nimetlerle perverde etsin de sonra insanı idam-ı ebedî ile yok etsin, kabirle insanın hayatını ve varlığını sona erdirsin, ona ebedî bahçeler, cennetler açmasın, ebedî nimetlerle serfiraz kılmasın, bu mümkün müdür?

Bizler bütün yeryüzündeki şefkat eserlerinden istidlâl ederek şu hükme varıyoruz: Zerrelerden küreye, hücrelerden en kompleks organizmalara kadar her tarafta şefkat ufuklarını açmış olan Allah (celle celâluhu) ahireti açacak, insanları yeniden diriltecek, bu dünyada çeşitli nimetleriyle perverde etmiş olduğu insanı, ahirette de o bitmek tükenmek bilmeyen nimetleriyle donatacaktır.

CELÂL VE İZZET AHİRETİ İKTİZA EDER

Tepeden tırnağa bizi bu denli nimetlerle perverde eden Cenâb-ı Hakk'ın bir de izzeti vardır. O, nimetlerine başkasının müdahale etmesini kabul etmeyeceği gibi, nimetler mukabilinde yapılacak olan arz-ı teşekkür ve minnetin de başkasına yapılmasına razı olmaz. Bunun yanında, aksi hareket edip nimetlerine nankörlük edenlere karşı da bir gayret ve ceberûtu vardır.

Hâlbuki nice insanlar var ki, binlerce nimete gark olmuşlarken nankörlük edip, kulluk ve ubûdiyetlerini Allah'tan başkasına yapıyorlar. Allah'ın (celle celâluhu) Kendisini tanıtmak için yaptığı bunca ihsanına karşı gözü kapalılıkla mukabelede bulunuyorlar. Bu dünyada kâfir, zalim, cebbar ve gaddar ceza görmeden çekip gidiyor.

Hâlbuki izzet ve celâl öyle edepsizlerin te'dibini ve cezalandırılmasını ister. Bu, dünyada olmuyor. Demek ki, başka bir âlemde olacaktır. Orada zalim cezasını, mazlum da mükâfatını görecektir.

Evet, öyle bir gün gelecek ki, o günde Allah'ın nimetlerine nimetleri cinsinden şükrünü eda edebilenler:

كُلُوا وَاشْـرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ

"Geçmiş günlerde yaptığınız işlerden ötürü (bugün) afiyetle yiyin, için!"[1] hitabıyla karşılaşacaklardır.

Ayrıca bir hadis-i kudsîde Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ
وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ

"Salih kullarıma, gözün görmediği, kulağın işitmediği ve beşerin kalbine dahi gelmeyen şeyler hazırladım."[2]

Gözün görmediği, kulağın işitmediği ve insanın kalbine hutûr etmeyen derin işler yapan, derinleştikçe derinleşen, içiyle yaşayan, gafletten uzak ve her an, Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda hazır olma havası içinde hayatını devam ettiren hüşyâr kalbler, aynı hareketlerinin ve amellerinin mükâfatını da aynı cinsten görecekler. Cenâb-ı Hak onları birtakım sürprizlerle karşı karşıya getirecek.

Eşya ve hâdiseleri değerlendirerek fikir yapısında mesafe ve inkişaf kaydeden insanlar, herhâlde dünyada bir çoban gibi yaşayan insanlardan farklı

muamele görecektir.

1 Hâkka sûresi, 69/24.

2 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.

BUNCA CÖMERTLİK AHİRETİ GEREKTİRİR

Muhtaç olduğumuz şeyler Cenâb-ı Hakk'ın lütuf seyri içinde gelmese, cihanları versek dahi birini elde edemeyiz.

Harun Reşid'in karşısına çıkan Allah dostu sorar:

- Harun! Şu bir bardak suya muhtaç olduğunda onu elde edebilmek için bütün saltanatını verir miydin?

- Evet.

- Peki, bu suyu içsen de dışarıya çıkaramasan, onu çıkarmak için bütün saltanatını verir miydin?

- Evet.

Bunun üzerine ârif insan şunları söyler:

- İşte yâ Harun! Senin bütün servet ve saltanatın bir bardak sudan ibarettir!...

Şu bir bardak sudan alalım da her an muhtaç olduğumuz havaya kadar bütün nimetleri kapımızda hazır buluyoruz.

Her mevsim ayrı ayrı binlerce çeşit meyve Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanıyla geliyor. Aksini düşünseydik, değil o meyveleri, bütün cihana bedel bir çekirdeği dahi elde edemezdik.

İşte dünyada Cenâb-ı Hakk'ın bu denli sehâ ve cömertliğini görüyoruz.

Zavallı insan, keramet ve mucize arıyor. Hâlbuki etrafımızdaki bu çeşit hâdiselerin hepsi harikulâde olarak meydana geliyor.

Cömertliğe bakın ki, güneş ve ay insana iki mûtî hizmetkâr gibi çalışıyor ve hizmet ediyor. Isısıyla başımızı okşarken, ihtiyacımız olan meyve, sebze ve hububatın olgunlaşmasını da deruhte ediyor. Eğer bütün bu cömertlikler geçici ve fâni şu dünya misafirhanesine mahsus olsa ve devam etmese, düşündüğümüz ve her an bize gelmesi muhtemel ölüm sebebiyle, her nimetin ardından bir bardak zehir içiyor gibi ızdırap çekecektik. Zira itlâf ettiğimiz her nimet bize, bir gün bütün nimetlerden mahrum olacağımızı ihtar etmektedir. Bundan da korkuncu, ebedî yokluğu hatırlatmaktadır.

Hâlbuki bu kadar cömert bir Zât, verdiği bunca nimetleri tattırdıktan sonra elimizden almaz. Belki o nimeti devam ettirir ve ebedîleştirir. İşte bu geçici âlemde bu kadar cömertliği cilvelenen Zât'ın, bir de ebedî ve tükenmeyen bir âlemi vardır ki, burada numunesini gördüğümüz cömertlikler orada bizzat ve ebedî olarak devam edecektir. Yoksa O'nun bunca cömertliği, aksiyle

vasıflanır ki, bu da O'nun Zât-ı ulûhiyetiyle bağdaşamaz ve O, böyle çirkinliklerden münezzeh ve mukaddestir.

EBEDÎ CEMAL AHİRETİ İSTER

Bir bahar mevsiminde, kuşların şakıyışı ve suların çağlayışını dinleyelim. Bütün nebatat ve ağaçların yemyeşil zümrüt gibi güzelliğini, güneşin doğuş ve batışını ve bulutsuz bir gecede mehtabı seyredelim. Kâinatta cilvelenen bütün güzellikleri hayalimizin nazarına arz edelim.

İşte bu ve bunun gibi bütün tatlı tablolar Cenâb-ı Hakk'ın cemalinin bir cilvesidir. O, peşi peşine birbirini takip eden bu manzaralarla bize Kendi güzelliğini göstermektedir. Bizler de O'nun bu cilvelerindeki güzelliği seyretmekle kendimizden geçiyoruz. O, Kendini tanıttırmak istiyor, biz de tanımaya çalışıyoruz.

Şayet biz bu güzellikleri seyrederken perdeyi kapayıverse ve bizi yokluk karanlıklarında bıraksa, nimet nikmete, muhabbet musibete, akıl da bize ızdırap veren bir alete döner. Hâlbuki böyle bir Cemal, böyle bir çirkinlikten münezzeh ve mukaddestir.

Aslında nimeti nimet yapan ve aklı her şeyden lezzet alır hâle getiren, o nimetlerin devamıdır. Binaenaleyh Allah, kendi ebedî ve sermedî olan Cemalini devamlı bize göstereceği ayrı bir yurt açacak, bizi o diyarda haşr ve neşr edecek, sonsuz nimetlerini, Cemal ve Kemalini bize orada gösterecektir.

Hem O'nun güzellikleri ebedîdir. Öyleyse güzelliklerin devam edeceği ebedî bir âlem gerekir. Ta ki, buradan geçip giden güzellikler orada ebedî olarak devam etsin. Evet, bu dünyada cilvelerinin güzelliğiyle kendimizden geçtiğimiz gibi, bir gün Zâtı'nın Cemal ve güzelliğini seyrederken de kendimizden geçeceğiz.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ۝إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rabb'ine bakar."[1]

1 Kıyâmet sûresi, 75/22, 23.

BÜTÜN VARLIK ARASINDA BİR TENASÜP VAR
BU DA AHİRETİ İSPATLAR

Dış eşya ile insan arasında çok ciddî bir alâka görüyoruz. Bu alâka her ikisini yaratan Hâlık'ın birlik ve vahdetine delâlet eder. Dışta görülecek, duyulacak, tadılacak şeyleri yaratan kim ise, insana görme, duyma ve tat alma duygularını ihsan eden de yine O'dur.

Şefkat edilecekleri var edenle, insana şefkat duygusu veren aynı Zât'tır. Bazı hâdiseler irade ile halledilir. Bu hâdiseleri vaz'eden de insanda iradeyi vaz' eden de aynı Zât olmalıdır. Saymakla bitmez nimetleri verenle, kendisine bu nimetleri tatma duygusu veren, var eden bir Vacibü'l-Vücud vardır. İnsan vücuduna gözü yerleştiren kim ise, semanın gözüne güneşi gözbebeği gibi yerleştiren de O'dur. Zira güneş ile insanın gözü arasında ciddî bir münasebet ve tenasüp vardır.

Elma, insan vücudu için faydalı vitaminleri taşıyor. Sert ve selülozlu kabuğu dahi faydadan hâli değildir. Çünkü yendiği zaman bağırsaklarda onu eritecek enzim olmadığından bağırsak tembellikten kurtulur ki, bu da vücut için faydalı bir husustur.

Elma, vitaminleriyle faydalıdır. Ancak insan onun vitamininden istifade ederken, ağız ondan tat almasa ve tiksinti duysa acaba o vitaminleri almaya yeltenmek kabil olur mu? Ancak çok zarurî hâllerde ve zaruret miktarı kadar, aynen bir ilaç gibi alınır ve insanın içinde daima bir isteksizlik doğurur. Fakat düşünelim ki, evvelâ bizim vücudumuz ondaki vitaminlere muhtaç olarak yaratılmış. Ayrıca o vitaminleri alırken ağzımıza da bahşiş veriliyor ve biz bir elmayı yerken, vücudumuza faydasından ziyade ağzımızda hâsıl ettiği tadından ve lezzetinden dolayı yiyoruz. Bütün meyveleri elmaya kıyas ederken bu usûlün hayatın her sahasında tatbik edildiğini de hatırlatmış olalım.

İnsan neslinin hatta bütün canlıların tükenmemesi ve milletinin devam etmesi için, Cenâb-ı Hak bir kanun koymuştur. Fakat bu fıtrat kanununun içine bir de peşin ücret mânâsına bir zevk ve lezzet yerleştirmiştir. Eğer bu ücret peşinen o muamelenin içine yerleştirilmeseydi ve tam aksine bu hareket insanın nefret ettiği bir hususla telafi edilseydi, hiçbir neslin devamı düşünülemezdi.

Bütün bunlarla anlaşılıyor ki, neslin devamı kanununu kim vaz'etmişse, o

peşin ücreti de o vaz'etmiştir. Vaz'ederken de, fıtrî ve yaratılışa uygun vaz'etmiştir. Öyleyse fıtratı yaratan da O Zât'tır.

İşte Cenâb-ı Hak, birbirleriyle bu denli münasebettar nimetleriyle bizi perverde edip soframızı donatıyor, sonra da hava kararıp bir fırtına esiyor. Ardından da bu ihtimamla hazırlanmış sofra altüst oluyor. Ölüm rüzgârı esiyor, ya bizi ya da o nimetleri alıp götürüyor. Demek ki burada bize takdim edilen nimetler sadece geçici ve fâni dünya için verilmiyor. Nasıl ki, burada verdiği nimetler arasında bir münasebet varsa, bütün bu nimetlerin münasebettar olduğu başka ve daha büyük bir nimeti de vardır. Burada tattırdıkları da sadece diğerlerini teşvik içindir. Yani bu dünyadaki nimetler, ahirette verilecek olanlar için bir numuneden ibarettir. Ve asılları orada verilecektir. Dünyadaki bu münasebeti kabul ettikten sonra, ahiretle olan münasebeti kabul etmemek akıl kârı değildir.

Cenâb-ı Hak bu âlemle öbür âlemi, birbirine muttasıl ve çok ciddî bir rabıta ile alâkalı olarak yaratmıştır.

Varlık, varlıktaki ölçü ve mizan, bütün nimetler ve güzellikler öbür âlemdeki mânâlarına işaret ederken belâ, musibet ve ızdıraplar da müstahakları için öbür âlemde aynılarının olacağına delâlet ederler.

Hesap ve muhasebeler, hıfz ve muhafazalar, bütün amellerin bir hesabının olacağına ve muhafaza edilen amellerin durumuna göre, bir gün çehrelerin ya kararıp simsiyah veya nadret ve sürurla gün gibi aydın, parıl parıl olacağına kat'î delildirler. Gönüllere inşirah salan şu ilâhî beyanı bir kere daha tekrar edelim:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ۝ إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rabb'ine bakar."[1]

Evet, bir evin odaları arasında nasıl ciddî bir alâka ve tenasüp varsa, dünya ile ahiret arasında da aynen öyle ve hatta daha mükemmel bir surette tenasüp vardır.

1 Kıyâmet sûresi, 75/22, 23.

DÜNYADAKİ HIFZ VE MUHAFAZA AHİRETİN OLACAĞINA DELİLDİR

Bu âlemde mükemmel bir hafîziyet hükümfermadır. İnsanın mahiyeti sperm denilen bir hücrede muhafaza edilmektedir. Karakterinin en ince teferruatına kadar kromozomlarda onun istikbali saklanmaktadır. Sizler insandaki kromozom sayısını değiştirmeye kalksanız onun mahiyetini değiştirmiş olacaksınız. Bilindiği gibi insanın ruh yapısı, karakteri, iç dünyası bu kromozomlar vasıtasıyla şekillenmektedir. Bunların sayısı 46 değil de 44 ya da 48 olsa, insan bambaşka bir canlı şekline dönüşmüş olur. Görüldüğü şekilde kromozom gibi minnacık varlıklar insanın ne olacağı hususunda, sebep ve vesile olarak hüküm veriyorlar. Demek ki, Cenâb-ı Hak onlara takdir hakkını vermiş ve belli bir nizamı böylece sürdürüyor. Biz de burada riyazî bir keyfiyetin hükümferma olduğunu müşâhede ediyoruz.

İnsan zayi olmamaktadır. Bugün insan olarak doğan yarın hayvana, başka bir gün de bitkiye dönüşmemektedir. Evet, mikroskopla ancak görülebilecek kadar küçük bir varlıkta kâinatın hulâsası olan insan muhafaza olunuyor. O, insan olarak doğacak, yaşayacak, ölecek ve nihayet yine insan olarak haşrolup insan olarak hesaba çekilecektir.

Koca çam ağacı, küçücük çekirdeğine yerleştirilmiş ve orada semaya ser çekecek istikbaldeki hâliyle muhafaza ediliyor.

Atom fiziğinin kurucularından S. James Jean: "Kâinatı yaratan, muhakkak en mükemmel bir matematikçidir." derken, kâinatta hüküm süren riyazî ölçülere işaret etmektedir. Hiçbir hâdise, yön ve harekette, kâinatta mevcut bulunan riyazî ölçülere terslik göstermez. Esasen bütün bunlar bize O'nun Mukaddir ismini anlatıyor. Fakat Jean ve onun gibi düşünenler sair isimleri de, O'nun Mukaddir isminin gölgesine sokuyor. Biz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olarak, bir yönüyle bunu kabul ederiz. Bir dairede herhangi bir isim hâkim ise, diğer isimler, mevcudiyetlerini o ismin gölgesinde hissettirirler. İşte takdir, ölçü, kıstas, matematiğin hâkimiyeti ve gözü tırmalayacak bir durumun bulunmaması açısından eşya ve hâdiselere baktığımızda evvelâ bütün ihtişamıyla Allah'ın "Mukaddir" ismini görüyoruz.

Her şeyin muhafaza edildiğini söylemiştik. Bütün bitkileri de aslî hüviyetlerinde muhafaza eden kromozomlarıdır. Evet, insan spermde, bir ağaç çekirdeğinde muhafaza edildiği gibi, bütün sesler de fezada ve çeşitli

cisimlerde muhafaza ediliyor. Belki bir gün gelecek keşfedilen aletlerle bu sesleri yeniden dinleme imkânı doğacaktır. Bir teyp bandına sesler tespit edildiği gibi, bize ait ses, tavır ve hareketler de yanından geçtiğimiz veya içinde yaşadığımız cisimler tarafından tespit edilmektedir ki, bir gün leh veya aleyhimizde şehadet edeceklerdir.

Bir ilim adamının yapmış olduğu denemede şöyle bir husus gözlenmiştir: İlim adamı deneme yapıyor. Bir ağaç altında işlenen cinayetle ilgili olarak şüpheli birkaç kişi deneme mahalline getiriliyor. Maznunlardan masum olanlar içeriye girdiğinde hiçbir değişiklik göstermeyen ağaçlar, kâtil içeriye girdiğinde sarsılmaya başlıyorlar. Ve böylece kâtil tespit edilmiş oluyor. Daha önce kâtilin çıkardığı şerareler, ağaç tarafından tespit ve muhafaza edildiğinden dolayı sonra kâtili ihbar ediyor.

En basit hareket ve hâdiselerin dahi tespit edildiği ilmen sabit olduktan sonra, meselenin insana ait yönüne bakabiliriz: İnsanı spermde, ağacı çekirdekte ve bir tavuğu yumurtanın hayat düğümünde muhafaza eden böyle bir Hafîz, insan gibi, kâinatın nokta-i mihrâkiyesi ve yeryüzünün halifesi bir sultanı, öldükten sonra başıboş bırakmayacak ve toprağa atılan bir tohum gibi, başka bir âlemde, ona şayeste bir hayat bahşedecektir.

SONSUZ KUDRETİN AHİRETE DELÂLETİ

Dudaklarda bir tebessüm meydana getirecek veya dudakları patlatacak her iki manzarayı da hâvi bir mahşerin kurulacağını Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ında vaad ve vaîd ediyor. Bu ifadeler bir yönüyle müjde, diğer yönüyle korkutma mânâsını taşıyor.

O, söz veriyor. Verdiği sözü yerine getirmeye muktedirdir. Sözünden dönmek ise O'nun keyfiyetsiz keyfiyetine asla yakışmaz. Zira O, hulfu'l-vaad gibi bir noksanlıktan münezzehtir.

Bütün kâinatta eşya ve hâdiselerin içinde veya dışında, Cenâb-ı Hakk'ın muhteşem kudretini müşâhede ediyoruz.

Atomlar âleminden nebülözler âlemine kadar çok sıkı riyazî bir rabıtanın varlığını biliyoruz. Meselâ, bir atomu ele alalım: Çekirdeğin etrafında dönen elektronlardan başlayıp ona denk içteki ağırlığı teşkil eden ve bu ağırlık içinde esas tecrit ameliyesini yapan nötron ve protonlara kadar inceleyelim. Neticede, atomda çok ciddî bir riyaziyenin hükümferma olduğunu göreceğiz.

Atomlar, yarı müstakil varlıklar oldukları hâlde bir araya gelip yeni koloniler teşkil ederler ve bunlardan moleküller meydana gelir.

Çekim sahası ve radyasyon durumuyla güneş sistemini ele aldığımızda, peykleriyle güneş arasında çok sıkı bir irtibatın olduğunu görürüz. Bu rabıta kendisini o kadar canlı hissettirir ki, güneşteki hususî durumların yer fiziği üzerinde çok kere tesir icra ettiğini müşâhede ederiz. Bu tesir, çekim sahası ve radyasyon durumuyla doğru orantılıdır.

Forsed şöyle der: "Bir hücrenin diğer hücrelerle münasebeti gibi makro âlemde de münasebet vardır."

Bir hücre yarı müstakil hükümet gibidir. İçlerindeki emir-komuta hep müstakildir. Kendi yapısını muhafazaya çalışır. Belli bir merkeze ihtiyaçlarını bildirir. O merkez de, kendi üstündeki merkeze tembih yapar, durumu anlatır. Daha önceki müracaatlarında gösterdikleri ihtiyaç listesine göre rızıkları kapılarına kadar gelir. Her hücre, harcamasını müstakil olarak yapar. Bu hücre denen devletçikler yan yana gelerek federatif bir devlet teşekkül ettirirler.

Eşya arasındaki bu rabıta, muhteşem bir şuurun eseri olarak görülüyor. Esas meseleyi bilmeyenlerin söyledikleri her şey şaşkınlıktan öteye gitmiyor, bu şuuru tabiatta aradıklarından dolayı şaşkınlıklarını ifade etmekten başka çare

bulamıyorlar. Biz ise: سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ diyor ve hayrette kalışımızı böylece ifadelendiriyoruz. Evet, "Kudretin sergilediği eserler karşısında akılların hayretten donakaldığı O Zât acz ve kusurdan münezzehtir."

Vücudu teşkil eden milyonlarca hücrenin her biri, âdeta Eflatun'un beynini taşıyor ve dünyayı idare edebilecek bir karihaya sahip. Vücudun korunması, sıhhatle devam etmesi ve hijyen prensipleri içinde hüküm sürmesi için hepsi baş başa vermiş ve anlaşmış gibidir. Onların bu vaziyeti, bütün bunlara hükmeden bir hâkim kudretin varlığını göstermiyor mu?

Mikro âlem denilen küçüklerin oynaştığı, kaynaştığı âlemde de bu böyledir; makro âlem denilen galaksilerin ve yıldızların cevelan ettiği âlemde de durum aynıdır. Elektromanyetik dalgalar, radyasyonlar, birbirleriyle çok şuurlu bir şekilde alışveriş yapıyorlar. Şayet bu şekilde bir şuurlu alışveriş olmasa, bir kalb gibi çarpan ve genişleyerek bir tarafa doğru giden bir galaksinin hayatını devam ettirmesi mümkün değildir. Görüldüğü gibi büyük bir kuvvet ve kudretle karşı karşıyayız. Bütün varlık arasında şuurlu bir müdahalenin varlığını haykıran sımsıkı bir rabıta var.

Şimdi düşünelim: En küçük âlemden en büyük âleme kadar, bu şuurlu rabıtayı, inzibat ve hâkimiyeti tesis eden; zavallı, kör, sağır, iktidarsız ve şuursuz şu zerreler midir? Yoksa kemal sıfatlarla muttasıf, noksan sıfatlardan münezzeh olan Cenâb-ı Hak mıdır? Evet O'dur. Ve O'nun kudreti sonsuzdur...

İşte böyle kudreti sonsuz olan Cenâb-ı Hak bir kitap gibi yarattığı şu kâinatı bir gün kapatıp başka bir gün yeniden açacağını vaad ediyor. Mademki, söyleyen O'dur; ve bu mevzuun ihtisas sahibi olan nebiler, sıddıklar ve veliler hep buna şehadet ediyorlar; öyleyse muhakkak olacaktır. O hâlde haşrin meydana geleceğine mümkün olarak değil mutlak vâki nazarıyla bakmalıdır.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًاۙ ۝ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا

"O gün Sûr'a üflenir, bölük bölük gelirsiniz. Gök açılmış kapı kapı olmuştur."[1]

Sırtlarına yüklenen büyük emanet hakkında kendilerine sorulacak sorulara cevap vermek, istintaka tâbi tutulmak üzere ins ve cinle beraber melâike de mahşeri saracaktır. Kur'ân-ı Kerim'in müteaddit âyetleri bu hususa dikkati çekiyor.

1 Nebe sûresi, 78/18-19.

YERYÜZÜNDE GÖRÜLEN ÖLDÜRME VE DİRİLTME HÂDİSESİ AHİRETİ İSPAT EDİYOR

Yeryüzünü tetkik ettiğimiz zaman, bir an olur ki, o anda her şey var olma ve dirilme havası içinde arz-ı didar eder. El ele, omuz omuza, diz dize, bütün mahlukat Cenâb-ı Hakk'ın karşısında resmigeçit vaziyeti alıyor gibi hazır vaziyet alırlar. Ağaçlar, otlar, yeşillikler ve bütün çemenzâr, formalarını takan askerler gibi, Şâhid-i Ezelî'nin karşısında boy boy dizilirler. Başka bir an olur ki, yapraklar dökülür, varlıklar enkaz hâline gelir ve zemin çöl manzarası arz etmeye başlar. İlkbaharda yeryüzünü alabildiğine cazibedarlık, revnekdarlık içinde görmemize karşılık, hazan mevsiminde yıkıcı, sökücü ve götürücü rüzgârların ardından her şeyin yüzüne kül elenmiş gibi bir manzara müşâhede ederiz. Sonbaharda çölde yürüyor gibi yürürüz. Hele kış basıp da kar düşen yerlerde, hayattan ve canlılıktan eser kalmaz gibi olur. Ağaçlar kupkuru kemik hâline gelir. Otlar çürür, hayatları biter. Toprak istihalelerle tohumları çürütür.

Fakat ilkbaharda bu enkaz yeniden canlanmaya başlar. Bir de bakarsınız, o kül üzerinde yan gelmiş yatan ağaçlar, sündüs ve istebrak gibi bütün süs ve ziynetlerini takınır, Şahid-i Ezelî'nin karşısında kıyâma dururlar. Ağaçlar altında pörsümüş ve solmuş o otlar, çiçekler ve toprağın altındaki tohumlar yeniden neşv ü nemâ bulup arz-ı didar etmeye başlarlar. Bütün hevâmm ve haşerât ölüm uykusundan rahat rahat gözlerini açarlar, teneffüs edecekleri tertemiz havanın yüzlerini okşadığını hissederler. Rızıklarını, toprağın sinesinde yeşillikler hâlinde stok edilmiş olarak bulurlar. Her baharda Cenâb-ı Hak, milyonlarca mahlukat çeşidini bunun gibi haşr ve neşreder.

İşte bu umumî haşr ve neşr o kadar canlı ve revnekdar cereyan etmektedir ki, buna bakan herkes şu kanaate varır: Biz de öldükten sonra, aynen bunlar gibi, öbür âlemin baharında haşr ve neşr olacağız. Eşya ve hâdiselerin her bir parçası bu meseleye gayet şuurlu olarak hazırdır ve bu mevzuda çeşitli tablolar arz etmektedir. Fakat bütün bunları teker teker ele alıp tetkik etmek şu satırlar içinde mümkün değildir. Biz sadece bir misal verelim: Soframıza gelen, ağaçların başında bize tebessüm eden, bazen bağlar bazen de dikenler arasında bize gülüp dudak büken meyveler... Evet, ağzımıza tat, vücudumuza kût ve gıda olan meyveler nasıl teşekkül ediyor? Bunu iyi anlayabilmek için fotosentez meselesini iyi bilmek gerekmektedir.

Fotosentez çok rahat ve bollukla hâsıl oluyor. Beşer, teknik ilerlemesine ve teknolojinin baş döndürücü muvaffakiyetlerine rağmen, henüz bir ağacın yaptığı bu ameliyeyi yapmaya muktedir değildir.

Su, karbondioksit, yeşil ağaçlardaki klorofil ve güneş enerjisi, karbonhidrat denilen şekeri meydana getiriyor. Karbondioksit, ağacın yeşil yapraklarındaki hava delikleri tarafından emiliyor ve ağaç teneffüs ediyor. Buna absorbsiyon diyoruz. Karbondioksit, ağacın yaprağı içinde bir difüzyonla klorofilin bulunduğu yere geçiyor. Zaten yeşilliğin temel unsuru da bu klorofildir. Köklerden gelen sularla birleştiği zaman da şeker hâsıl oluyor. Bu, gayet basit bir ameliye ile varılan neticedir. İşte Cenâb-ı Hak gayet basit bir şekilde bunları meydana getiriyor. Fakat bu basitlik, sehl-i mümteni denilen bir keyfiyet arz ediyor. Beşer bunu yapamıyor. Kupkuru bir ağaçtan ağzımızın suyunu akıtan meyveler, işte böyle sehl-i mümteni bir yaratılışla oluyor.

Fotosentez ameliyesi yapılırken ağaç teneffüs ediyor ve bu teneffüste bir harcama yapıyor. Fakat kendisine lâzım olan asimilasyonun beş-on mislini deruhte ediyor. Sebebi de şu: Ağacın önünde kapkaranlık bir gece var. Gecede ise onun soluk alma durumu değişir. Ayrıca bir de kış var. Kışın o, bu ameliyeyi yapamayacaktır. Diğer taraftan, ağacın yeşil olmayan kısımlarının harcaması da düşünülmelidir. Bu ne müthiş bir akıl ve nasıl bir şuurdur!.. Şuursuz ağaca böyle bir şuur izafiyesi ise en büyük şuursuzluktur!

Kupkuru ağacın dalındaki bir meyveyi başıboş bırakmayan kudret, acaba kâinat ağacının meyvesi olan insanı başıboş bırakır mı? En küçük bir mahlukun en küçük bir arzusunu yerine getiren böyle bir Zât, insan gibi en büyük bir mahlukun en büyük arzusu olan ebed arzusunu yerine getirmez mi?

Hayır, bekâ için yaratılan ve Bâki-i Hakikî’den başkasına razı olmayan insan, kabre konulup çürümeye terk edilemez. O yeniden ve başka bir âlemde, oraya mahsus hayatı yaşamak üzere diriltilecektir.

Kur’ân-ı Kerim:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ
النَّشْأَةَ الْاٰخِرَةَ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“De ki: “Yeryüzünde gezin, bakın yaratmaya nasıl başladı, sonra Allah, son yaratmayı da yapacaktır. Çünkü Allah, her şeye kadirdir.”[1]

فَانْظُرْ إِلٰى اٰثَارِ رَحْمَةِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ إِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتٰىۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Allah'ın rahmetinin eserlerine bakın ki, nasıl yeri ölümünden sonra diriltiyor?! Şüphe yok ki, O, ölüleri de diriltecektir. O, her şeye kadirdir."[2] diyerek bu hakikate işaret etmektedir.

Bir sahifede milyonlarca kitabı birbirine karıştırmadan yazıp nazarımıza arz eden bir Zât, formalarını söküp dağıttığı bir kitabı ikinci defa aynı şekilde bir araya getireceğini vaad etse, bu, O'nun kudretinden uzak görülebilir mi?

Yoktan, bir makineyi icat eden sanatkâr, daha sonra bu makineyi söküp dağıtsa ve ikinci defa aynı makineyi monte edeceğini söylese, inkâr edilebilir mi? Hiçten ve yoktan bir orduyu teşkil edip intizam altına alan bir kumandan, efradı istirahat için dağılmış bir orduyu, bir boru sesiyle tekrar toplayabileceğini söylese, ona karşı "Hayır yapamazsın." denilir mi?

İşte bu basit misaller dahi ahiretin inkârının mümkün olmadığına kanaat getirtmeye kâfi ve yeterlidir. Hâlbuki bunun misali üç-beş değil, üç yüz bin, belki milyonlarcadır.

1 Ankebût sûresi, 29/20.

2 Rûm sûresi, 30/50.

EN BASİT ŞEYLERE GÖSTERİLEN İHTİMAM

Bu mevzuda sadece küçük bir misal arz etmek yeter zannederim.

Selüloz maddesi ağaçların içinde liğninle beraber odunun temel rükünlerini teşkil eder.

Çeşitli sanayi maddelerinde kullanılan selülozun kâğıt sanayiinde ayrı bir yeri vardır. Ayrıca o, elastikiyetiyle, ağaçların rükû eder gibi eğilmelerini ve bu esnada kırılmamalarını temin eder.

Selülozun, erimesi ve hazmı çok zordur. İnsan selülozlu maddeleri yese eritemez. Ancak geviş getiren hayvanların salgıladıkları enzimler selüloz maddesini çözebilir. Selüloz, hayvanın vücudunda faydalı hâle gelir ve biz de ondan istifade ederiz. Hatta dışkısından dahi gübre olarak yararlanıyoruz. Âdeta hayvanlar, selülozlu maddelerin faydalı hâle getirilmesi için bir fabrika gibi çalışıyor.

Fakat bu kadar çok selüloz maddesinin hepsini hayvanlar yiyemez. Dolayısıyla yere dökülenler de olur. Bunlar da yerdeki bakterilerin akıl durdurucu faaliyetiyle küçük moleküller hâline getirilir. Bir taraftan toprak bunlardan istifade ederken, diğer taraftan yeryüzü kerih kokulu maddelerden kurtulmuş ve temizlenmiş olur.

Bakteri deyip geçmemeliyiz. Şöyle bir düşünelim. Hz. Âdem'den bu yana ölmüş olan insanlar, dünya kurulduğundan beri ölmüş olan hayvanlar ve bitkiler eğer çürümeselerdi acaba bugünkü hayattan eser kalır mıydı? Meseleyi bu kadar uzatmaya lüzum da yok. Birkaç sene içinde yaşayıp ölen sinekler eğer çürüme ameliyesine tâbi tutulmasalardı, yeryüzü birkaç santim kalınlığında sinek ölüleriyle örtülecek ve insan adım atacak yer bulamayacaktı.

Görüldüğü gibi Cenâb-ı Hak en küçük varlıklara büyük işler yaptırıyor. Bir avuç toprakta milyonlarcası bulunan bakterilere, yeryüzünün temizlik vazifesini gördürüyor.

İşte böyle, selülozu ve bakteriyi başıboş bırakmayan, bu basit ve küçük varlıklara büyük bir ihtimam gösteren Allah (celle celâluhu) nasıl olur da insan gibi, kâinatın sultanı olan bir varlığı başıboş bırakır? Bu asla mümkün değildir.

DELİLLER... DELİLLER... VE YİNE DELİLLER...

Vücutta meydana gelen bir yara kapanıyor, kabuk bağlıyor ve sonra o kabuğu da atmak suretiyle kendi kendini tamir ediyorsa bu, o yaranın meydana geldiği uzuvdaki canlılığa delâlet eder.

Meyve, meyveyi yetiştiren ağacı gösterir... Yoldaki izler, yürüyeni ele verir. Gezip tozduğumuz yerde su sızıntıları varsa, orada su cetvelleri var demektir. İnsanda da öyle izler, öyle sızıntılar ve tamirler var ki, ona bakanın ahireti görmemesi mümkün değildir.

Sınırlı ve mahdut kalıplar içerisine sıkışmış bir insana bu sonsuzluk fikri nereden geldi? Onun böyle bir düşünceye kendi kendine sahip olduğu söylenemez. Bu âlemde, ona böyle bir ilham verecek varlık da yoktur. Öyle ise ondaki bu duygu esasen başka âlemden gönderilen mesajlardan ibarettir. Su sızıntılarının su cetvellerine delâleti nasıl kat'î ise; ebediyet sızıntılarının da ebedî âlemlere delâleti o kat'iyettedir.

İnsan iç âlem ledünniyatıyla, maddî âlemde elde edemediği semereleri elde eder. İnsan öyle coşar, dünya ve mâfîhâya öyle sırt çevirir ve mâsivânın üstüne çıkar ki, bu hâl ve keyfiyet onun şu imkân âleminin üstünde mümkün olmayan bir varlıkla münasebetini anlatır. Şu sınırlı, yıkılan ve yapılmayan ve yapılmayacak olan dünya dahi, hiç yıkılmayacak bir yurdun olacağına delâlet eder. Bu vaziyetiyle her varlık, bir yönüyle sahibini gösterirken, diğer yönüyle öbür âlemdeki mazhariyetlerine işaret etmektedir.

İnsanın vücudundaki hücreler nasıl birbiriyle ittisal edip rabıta kuruyor, birinde meydana gelen bir arızanın imdadına koşuyor, bir vücut ayrı ayrı eyaletler gibi işliyorken, iktiza ettiğinde bu eyaletler baş başa verip müşterek düşmanı tardedip ona karşı bir temerküz ve tahşidat meydana getiriyorlar; aynen öyle de, kâinatın sinesinde, yerine göre kalb gibi atan, göz gibi ışık saçan, bazen kabz bazen de bast eden, en küçük kürelerden en büyük nebülözlere kadar bütün kâinat, âdeta ayrı ayrı uzuvlardan meydana gelmiş tek vücut gibidir. Belki bütün kâinata müekkel bir melek vardır ki, kâinatın ruhu odur. Kâinat muhteşem keyfiyetiyle ve insandaki küçük misaliyle canlı olarak Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine ayinedarlık etmektedir. Tıpkı insan uzuvları gibi o da yaralanmakta ve yaraları tamir edilmektedir. Einstein: "Bilemediğimiz bir sırla kâinatın uzak köşelerinde yeni yeni cisimler teşekkül etmektedir." diyor.

Elbette şu kâinat denilen sarayı yapıp kurduktan sonra Cenâb-ı Hak onu bir insan vücudu gibi serfiraz edecek ve o da vazifesini bitireceği ana kadar işine devam edecektir.

Yeryüzünde insanların vazifeleri bitinceye kadar o bir kalb gibi atacak, göz gibi görecek ve güneş gibi ışık saçacaktır. Kendisine tevdi edilen vazifeyi de şuurlu bir mü'min edasıyla yerine getirecektir. Bunun için de tahrip edilen yerleri tamir, bozulan yerlerine ilaveler yapılacak ve bu âlemin işaret ettiği ikinci bir âlem, bu kâinatın bir köşesinde inşa edilecektir.

Bizler, eşya ve hâdiselere bütünüyle nüfuz edemiyoruz. Onların arasında hâlden ve dilden anlamayan seyirci ve müşahitler gibi dolaşıyoruz. Onun için de hangi şeyden neler olur henüz bilemiyoruz. Belki bir gün eşya ve hâdiselerin ruhunu kavrasak, bunların var ediliş keyfiyetine tam nüfuz etsek, hayatımıza tuzak kurmuş mikroplardan dahi en büyük şekilde istifade etme kapıları açılacaktır. Belki de çeşitli mikroplar üreten fabrikalar kuracak ve memleketin gelir kaynaklarından en büyüğünü keşfetmiş olacağız. Fakat şu anda bizler, akan bir ırmağı sadece seyreden ve ondan çok çeşitli yönleriyle istifade edemeyen insanlar durumundayız.

Evet, eşya ve hâdiseler akıyor ve biz de sadece bakıyoruz. Hâlbuki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir duasında, Cenâb-ı Hak'tan eşya ve hâdiselere nüfuz edebilmeyi talep ediyor ve *"Allahım, bana eşyanın hakikatini göster."*[1] diyor. İnsan için ideal ufuklardan birisi ve belki de en birincisi eşyanın hakikatine nüfuz edebilme keyfiyetini kazanabilmektir. İşte bu keyfiyetle kâinat tetkik edilse, her eşya ve hâdisenin verâsında, ince bir perde arkasında ahiret görülüp müşâhede edilecektir.

Yeryüzünde diken gülle, bülbül kargayla beraberdir. Esasen birbirine zıt gibi görünen eşya yekdiğerini tamamlamaktadır. Kâinatta abes ve boş hiçbir hâdise ve eşya yoktur. Meselâ yeryüzündeki bütün köpekleri yok etsek, kâinatın sinesinde bir boşluk meydana gelir. Bir zaman Batılı bir mütefekkir, bir kuş türünün tükenmeye yüz tuttuğunu ve bu sebeple kâinatta mühim bir gediğin açılacağını gazeteler diliyle ilan etmişti.

Kâinatın seyri içinde herkese ve her şeye bir vazife düşmektedir. Onun için kâinatın sinesinden neyi alırsanız alın, orada bir boşluk tarrakalar çıkaracak ve "Kâinatta bir boşluk meydana geldi." diyecektir.

Nebiler Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Buhârî ve Müslim'de: *"Eğer*

köpekler başlı başına bir millet olmasaydı hepsini öldürürdüm."[2] buyuruyor. Köpekler dahi tek başına aynen insanlar gibi bir millettir. O da omuzuna büyük vazifeler almış ve bir gediği kapatmaktadır. İnsanlara saldıran, evlere meleğin girmesine mâni olan ve insan vücuduna zararlı birtakım mikropları taşıyan köpeklerin belki öldürülmesi gerekirdi. Fakat öldürülmüyor. Zira bu kâinat sarayında onun da bir yeri vardır. Ancak asıl mesele, onun yerini bilmek ve onu yerine koymaktır. Onlar öldürülse meydana gelecek zarar, önü alınamayacak kadar büyük olacaktır.

Ağaçların içindeki bakteriler yok edilse, birkaç sene sonra meyvelere öyle şeyler musallat olacak ki artık onları bu tasalluttan kurtarmak mümkün olmayacaktır. Zira Cenâb-ı Hak, birbirine mukabil varlıklarla kâinatta bir denge ve düzen kurmuştur. Siz mukabillerden birini ortadan kaldırdığınızda, diğerinin istilasıyla karşı karşıya kalırsınız.

Evet, kâinat öyle bir binadır ki, bu binayı meydana getiren taşların hepsi birbiriyle irtibatlıdır. Oradan küçücük bir taşı çıkarayım derseniz, binayı başınıza yıkarsınız.

Ayrıca, hâdiselere devreler hâkimdir. Yedi senelik fâsılalarda hububatın, on dört senelik fasılalarda ise balıkların çok bol ve mebzul olarak elde edildiğini bir ilim adamı tespit etmiştir. Eğer bu devreler mevzuu, ilmî hüviyetiyle ve tam mânâsıyla tetkik edilse, beşerin içtimaî ve iktisadî çok meseleleri halledilecektir. Kur'ân-ı Kerim'de ve bilhassa Sûre-i Yusuf'ta bu devreler meselesine işaretler vardır. Şu küçük devrelerin bir intizam ve nizam içinde cereyan ve deveran etmesi, işaret ve ispat ediyor ki, dünya hayatı da bir devirdir. O da bir gün bitecek ve ardından başka bir devir başlayacaktır. Dünyada bolluk ve bereket içinde yaşayan insan, kıtlık mânâsını taşıyan bir kabir hayatını da yaşayacak. Sonra da apaçık bir haşir devresine girecektir. Onun ardından, sıkıntı ve ızdırap içinde bir hesap verme hayatı, daha sonra da sırattan geçme devresi gelecek. Varabilen Cennet'e varacak ve görebilen Cenâb-ı Hakk'ın cemalini görecektir. Fakat verilen nimetlerde veya aksine ızdıraplarda, ülfet ve alışkanlık olmayacak. Cennet veya Cehennem'de de ayrı ayrı devrelerde karşılaşılacaktır.

Adiy b. Hâtim (radıyallâhu anh) -ki dünyanın en cömert insanı olan Hâtim-i Tâi'nin oğludur. Önce Hıristiyanlığa sülûk etmiş ve ardından da hak din olan İslâm'ı bulmuştur- şöyle der: *"Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)*

dünyaya ait bazı hâdiseleri daha vukû bulmadan önce haber vermişti ve verdiği haberler birer birer aynen çıktı."[3]

İşte Adiy b. Hâtim, sadık u masduk Hz. Muhammed Mustafa'nın istikbale dair verdiği gaybî haberlerin aynen çıktığını bize söylemekle, O'nun ahirete ait verdiği haberlerinin de aynen zuhur edeceğini ifade etmiş olmaktadır.

Allah Resûlü Hz. Enes'e (radıyallâhu anh) dua etmişti: *"Allahım, onun ömrünü uzun ve evlâtlarını çok et. Onu Cennetine koy!"* Hz. Enes (radıyallâhu anh) yüz yaşından fazla yaşadı ve kendi ifadesiyle yüz tane evlâdını kendi eliyle defnetti. Hz. Enes (radıyallâhu anh) şöyle derdi: *"Allah Resûlü'nün benim için ettiği duadan ikisini gördüm ve üçüncüsünden de ümitliyim."*[4]

Biz Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu bir devreler âlemi içinde yaşıyoruz. Fakat bu devran, kafiyesiz bir şiir gibi bitiyor. Öbür âlem, bu şiire kafiye olup tamamlayacaktır. Bu dünyaya ait haber verilen hâdiselerin aynen tahakkuku, mü'mini mesrur ve kâfiri mahzun edecek bir hâdisenin de tahakkuk edeceğini ispat etmektedir.

İnsan doğar doğmaz bir taraftan yaşamaya diğer taraftan da ölmeye başlar. Her doğuş bir ölümün ve her ölüm de yeniden bir doğuşun habercisidir. Eğer neticede ebedî bir doğuş yoksa, yeryüzünün en tâli'siz varlığı insandır. İnsanlar içinde de en tâli'sizi nebiler ve nebiler içinde de İki Cihan Serveri'nin en tâli'siz olması icap eder. Hâlbuki O, bütün bir cihanın yaratılma sebebidir. İnsanlık ağacı öyle bir meyve elde etmek için dikilmiştir. İnsanın yeryüzüne gelmesinden, insanlık içinde zuhur eden nebilere kadar her hâdise, neticede ahireti ispat eder.

Ayrıca: Cenâb-ı Hakk'ın Allah, Peygamberimiz'in Resûlullah ve Kur'ân'ın Kelâmullah olduğunu ispat eden bütün deliller, aynı zamanda ahireti de ispat eder. Zira iman bir bütündür, tecezzi ve inkısam kabul etmez.

1 Bkz.: Fahruddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 1/109, 2/184, 6/169, 13/37, 21/31, 22/35, 40, 24/128.

2 Tirmizî, *sayd* 16, 17; Ebû Dâvûd, *edâhî* 22; Nesâî, *sayd* 10.

3 Buhârî, *menâkıb* 25; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/257, 377, 378.

4 Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 141-144; Abd b. Humeyd, *el-Müsned* s.375.

TARİH VE FELSEFE "AHİRET VAR" DİYOR

Tarih, haşir akidesi zaviyesinden ele alındığında, ilk insandan günümüze kadar insanlık çapında bir haşir inancının var olduğu müşâhede edilir. Will Durant, medeniyet tarihinde çeşitli milletlerin öldükten sonra dirilme mevzuundaki kanaatlerini, nasıl mezarlara gömüldüklerini, duvarlarına yazdıklarını ve dehlizlerinde mevzu ile alâkalı resimlerin tespit edildiğini anlatır. Dünyanın en maddeperest insanları olan firavunlar dahi öldükten sonra dirilme mevzuunu ele alıyorlardı. Firavun mezarlarındaki kazılarda şu mânâyı ifade eden sözler bulunmuştur: "İnsanlar öldükten sonra, mücrimler yerin altında, çirkin suretlere dönüşmek suretiyle ebedî kalacaklar, sâfi ve tertemiz ruhlar ise meleklere iltihak edecek, yüceler içinde bir hayat yaşayacaklar."

Bu itikat sebebiyledir ki, firavunlar mezarlara yiyecek içecek ve en güzel elbise ve ziynet eşyalarını da beraber koyduruyorlardı. Anlayışta inhirafla beraber ahirete itikattır ki, onlara bunu yaptırıyordu. Ayrıca mezarları içine alan dehlizlerin duvarlarına balık ve yılan resimleri yaptırıyor, ilâhların bu resimlerden hoşlandıklarına inanıyorlardı. Bu inanış dahi onların, öldükten sonra başlayan ikinci bir hayata itikat ettiklerini ispat ediyor. Zira yaptırdıkları bu resimlerle, -itikatlarınca- ilâhlarının rızasını kazanacaklar ve böylece diğer bir âlemde rahat edeceklerdir.

Bir de kitabü'l-mevtâ denilen ölülerle beraber gömülmüş vasiyetname veya dua mânâlarını taşıyan kitabeler var. Bu kitabelerle âdeta ölü dile getirilip konuşturuluyor:

"Selâm sana ey yüce ilâh! Sonsuz cemalini müşâhede etmek için huzuruna geldim. Lütfet de cemalini göreyim, bunu gözetiyorum. Ben kimseye zulmetmedim. Hıyanette bulunmadım. Kimseyi ağlatmadım. Kimseyi öldürmedim. Cebr ve tagallüpte bulunmadım... Hâlimi sana arz ederek huzuruna geldim. Derdim, cemalini görmektir."

İşte bu veya bu mânâya gelen kitabeler dahi bize o devrede bir ahiret inancı olduğunu anlatmaktadır.

Bütün beşer ayrı ayrı yerlerde, ayrı ayrı kültür şartları altında ve ayrı ayrı zamanlarda neşet etmelerine rağmen, hepsinin mezarını, ocağını karıştırsak, oradan mazinin sessiz narasıyla "Ebed Ebed!" dediğini duyacağız.

Şehristânî, Zerdüşt'ün şöyle dediğini nakleder: "İnsan dünyaya vazifeli olarak gönderilmiştir. Vazifesini iyi yapanlar sâfileşerek mele-i âlânın

sakinlerine iltihak edecekler. Yapmayanlar da, ebedî olarak yerin dibinde mahkûm kalacaklar."

Gerçi bu sözler tercüme edile edile, esas lafızlarındaki nüanslardan uzaklaşmıştır. Ancak ifade edilmek istenen mânâ aynıdır ve esas mühim olan da bu mânâyı ifadedir.

Nasıl ki Mısır'da Firavun, bütün firavunluğuna rağmen öldükten sonra dirilmenin kavgasını veriyorsa, İran'da da Zerdüşt ve müntesipleri aynı davanın kavgasını veriyorlar.

Hindistan, yüzlerce dinin bulunduğu bir yerdir. Belki de aynı dinin içinde yetişen büyük ve ulular, daha sonra esas mânâ ve mahiyetinden uzaklaştırılarak ayrı birer din kurucusu gibi telakki edilmiş ve bu kadar çok dinin zuhuruna işte böyle bir hata sebebiyet vermiştir. Bütün bu ayrı ayrı dinlerin birleştikleri bir nokta vardır, o da, ruhların hayatlarının devam ettiği inancıdır. İslâm prensiplerine göre hatalı bir inanış olan tenasüh akidesi Hindistan'da hâkimdir. Bu yönüyle onların itikatları yanlış ve hatalıdır. Ancak bizim üzerinde durduğumuz mevzu, ruhların ölümsüzlüğüne inanışlarıdır. Tenasüh akidesinin mahiyetinde ihtilaf eden bu dinlerden bazısında, durmadan ceset değiştirme ve birinden diğerine geçme, sadece süflî ruhlara mahsustur. Diğerlerine göre, bütün ruhlar böyle bir ameliyeye tâbi tutulur. Ancak her iki ayrı kanaatin birleştiği husus, neticede ruhların bu devirleri tamamlayıp bir noktada duracağıdır.

Budha, ruhların devr-i dâim içindeki çilesine tahammül edemez. Ona göre ruhların devr-i dâimi yoktur. Belki ilk başlangıçta böyle bir devir olabilir. Fakat esas olan, ruhların Nirvana'ya gidip dayanmasıdır. Bu, vücudun Mutlak'a dönmesi demektir.

Bütün Hint edebiyatı dikkatle tetkik edilse damla damla ahiret inancının takattur ettiği görülecektir. Onlarda da ölen insanın cesedi yakılır. Bu hareketi, belki de tenasüh akidesi doğurmuştur. Gaye, ruhun aynı cesede dönüp tekrar aynı ızdıraplara dûçâr olmamasını temindir. Bu dahi yine ahiret akidesinin mevcudiyetine bir delildir.

Yunan tarihçisi Homeros, sık sık ruhların barınağından bahseder. O, burada cesetler giyerek kendilerini gösteren ruhların, başka bir yerde barınaklarının olduğunu kabul etmektedir.

Haşir akidesi mevzuunda söz söyleyenlerden birisi de Pythagoras'dur. Ona

göre bir nefis temiz ise, yüksek âlemin yüksek varlıklarına iltihak eder. Aksi takdirde, etrafı alevlerle sarılacak olan yeryüzünde mahpus kalacaktır. İnsanlar zat ve şahsiyetleriyle haşrolacaklardır. Başkasının şahsiyeti içinde değil, herkes kendi öz şahsiyeti içinde dirilecektir. Bu diriliş ise ister latif ister kesif olsun, cismanî olacaktır.

Sokrat'ın kendine ait kitabı yoktur. Onun bütün düşüncelerini Eflatun nakleder. Zaten Sokrat'ın idamını gerektiren sebeplerden birisi de ahirete inanması ve gençliğe bu
inancı aşılamasıdır. Eflatun ise onun bu fikirlerinin müdafiidir. O bu mevzuda birçok deliller getirir. Bunlardan bazısını arz edelim:

Tabiat-Fazilet Delili: İnsan fazilet için yaratılmıştır. Onun faziletli olabilmesi, behimî ve şehevî hislerden uzaklaşabilmesi ile mümkündür. Bu ise bir insan için mahrumiyettir. Nefsin bedenden ayrılması demektir. Öyleyse insanın kendi nefsine zıt olarak böyle bir mahrumiyete katlanması daha sonra serfiraz olacağı bir hayatın var olduğuna delildir.

Tevâli-i Ezdad Delili: Dünyada zıtlar birbirini takip ediyor. Baharı kış, kışı bahar; zulmeti nur, nuru zulmet; geceyi gündüz, gündüzü gece ve hayatı ölüm, ölümü de bir hayat takip ediyor. Şu upuzun dünya hayatının vefatı da yeniden bir doğum getirecektir. Işık karanlığı kovaladığı gibi dünya karanlığını kovalayan apaydın bir ahiret olacaktır.

Zâkire Delili: İnsan bazen, ilk defa karşılaştığı bir manzarayı, sanki daha evvel görmüş gibi hatırlar. Hâlbuki bu dünyada onunla ilk defa karşılaşmıştır. Hayat birbirinden farklı karelerin yekdiğerini takip etmesinden ibarettir. Demek oluyor ki, bizim burada hatırladıklarımız buraya gelmeden evvel başka bir âlemde yaşadığımız şeylerdir. Öyle ise, bu âlem daha evvelki âlemin bir neticesi ve kendinden sonra gelecek bir âlemin de başlangıcıdır.

Gerçi bu son delilde biraz tenasüh akidesi sezilmektedir. Zaten Eflatun buna inanmaktadır. Fakat bizim üzerinde durduğumuz mevzu, onun ahiret inancı ve bu mevzuda tahşidat yapmasıdır.

Aristo şöyle der: "İnsan maddesinin dışında mücerred bir varlık vardır ki, o ölümsüzdür."

Aristo, maddecilerin bayraklaştırdıkları bir filozoftur. Buna rağmen o, hiçbir kayıtla bağlı olmayan ölümsüz bir varlığın mevcudiyetinden bahsetmektedir. İnsan belki cesediyle çürüyecek, fakat mezar onu her şeyi ile kuşatıp

hapsedemeyecektir. Mezarı, maddeyi, cesedi ve dünyayı aşarak öbür âlemde kanat çırpacak mücerret bir varlık vardır...

Revakiye ekolünün imamı Zenon: “İnsanın bedeninden başka bir nefis daha vardır ki, insan öldükten sonra bu nefis devam edecektir.” der. Revakiye’nin ahlâk prensipleri vardır. Bu prensipler içinde de şunu görüyoruz: “Bu kâinatı bu kadar güzel yaratan, insana olan sevgisiyle kâinatı tanzim eden Zât’ın insanı öldürüp bir daha diriltmemesi mümkün değildir.”

Heraklit de bu mevzuuyla alâkalı olarak şöyle der: “İkinci neş’ette insanlar, yıldızlar etrafında ateşten çember olmuş olarak dirilecekler. Oradan kurtulamayan habis ruhlar o ateş içinde azap görecekler. Sâfi ruhlar ise kesiflerin arasından sıyrılarak tasaffi edecek ve mele-i âlâya yükselecekler. Öbür âlemin seması yıldızsız olacak. Yıldızların hepsi dökülerek bu âlemin etrafını saracak ve Cehennem’i meydana getirecektir.”

İşrâkiye mektebinin bizim içimizde yetiştirdiği büyükler de vardır. Sühreverdî, Hallâc-ı Mansur ve devrinin imamı kabul ettiğimiz Muhyiddin-i Arabî bunlar arasındadır. İşrâkiye Endülüs’te de İslâm filozofları tarafından kabul edilmiş ve Yeni Eflâtunculuk (Neo-Platonizm) İslâm âleminin bütününü sarmıştır. Neo-Platonizm bütün mektep ve medreseleriyle, öldükten sonra dirilmenin bu hayatın zarurî bir devamı olduğuna parmak basmış ve bu hakikati kabul etmiştir. Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki, felsefe tarihi -Epiküros ve Demokritos gibi maddeden başka hiçbir şey görmeyen birkaç sığ düşünceli bağnaz görüşlü istisna edilecek olursa- ahiret akidesine, ruhun bekâsına inanan ve bu mevzuda tahşidat yapan binlerce filozofun fikirleriyle doludur.

Descartes’in Allah’ın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğünü anlatan “Saniha” diye bir eseri vardır. Mevzu ile alâkalı kalbine doğanları kaydettiği bu eserde, ilk defa, nefsin mücerret bir ruh olduğunu ve ölümsüzlüğünü ciddî olarak ele alıp tahlil etmiştir. Descartes, ruhun nasıl bekâ bulacağını başka bir eserinde anlatacağını vaad etmiş, fakat elde mevcut eserleri arasında bu mevzuu ele aldığı bir eseri bulunamamıştır. Ancak Saniha’sında ahirete ait meseleleri öyle güzel tahlil etmiştir ki, ikinci bir esere ihtiyaç kalmamıştır.

Descartes’ten sonra ilâhiyatçı filozoflar vardır. Leibniz ve Spinoza bunlardandır. Leibniz monatlar prensibini kullanır: “Monatlar nâmütenâhî inkişaf etme durumundadır. Hâlbuki burada zaman sınırlıdır. Dolayısıyla nâmütenâhî inkişaf olamaz. Olabilmesi için zamanın sınırsız olması gerekmektedir. Demek ki, bu monatların nâmütenâhî inkişaf edebilecekleri,

zamanı sınırsız bir âlem olacaktır. Öyleyse her şahıs monatlarını inkişaf ettirmek için ebedî ve bâki olarak yaşayacaktır."

Spinoza ise meseleyi umumîleştirir. Şahsî olarak değil de umumî olarak, toptan ve yekvücut hâlinde bir yaşayışın olacağını söyler. O, bu düşüncesiyle vahdet-i vücud akidesine sahiptir. Meseleyi günümüze kadar uzatıp Pascal ve Bergson'un da haşir akidesine inanan filozoflar olduğunu söyleyebiliriz.

"Maarri" dinsiz bir şairdir. Yer yer dinî meselelerle alay eder. Fakat o dahi Risaletü'l-Gufran'ında Kur'ân-ı Kerim'den iktibasla haşir gününü tablolaştırmaya çalışmıştır.

Dante, Cennet, Cehennem ve A'râf tasvirleriyle sanki Maarri'nin adaptasyoncusudur.

Bunlar ve bunlar gibi, esasen din düşmanı oldukları hâlde, haşir akidesine temas etmeden edemeyen binlerce edip ve şair vardır. Evet, haşir akidesi öyle bir gerçektir ki, düşmanlarına dahi kendini tasdik ettirmiştir.

SEMAVÎ KİTAPLAR VE AHİRET

Kur'ân-ı Kerim'in beşte üçü âhiretle alâkalıdır. Bu mevzuda birkaç misali daha önce zikretmiştik. Burada sözü yine oraya havale etmekle birlikte, geçmiş semavî kitaplardaki haşir akidesine işaret eden bahislere de bu başlık altında kısaca temas etmek istiyoruz.[1]

İncil, bir cihetle Tevrat'ta tahrif olunanları tashih, tahrif olunmayan hususları ise tasdik için gelmiştir. O günün Tevrat'ında ahirete ait meseleler anlatıldığından dolayı, İncil bunu tasdik etmekle yetinmiş ve meselenin tafsiline girmemiştir. Böyle olmasına rağmen yine biz yer yer onda da ahirete ait mânâları ifade eden cümleler buluruz.

Matta İncil'i Beşinci İshah'da şu cümleler var:

"Kim bu dünyada salih amel işlerse, o, Rabb'in melekûtuna yükselecektir.

Müjdeler olsun miskinlere! Onlar melekût-u semavata yükselecekler.

Müjdeler olsun merhametlilere ki, onlar öbür âlemde Allah'ın merhametine mazhar olacaklar.

Müjdeler olsun müttakilere ki, onlar Rablerini görecekler."[2]

"Göklerin ve yerin melekûtunun misali şuna benzer: Zürra tarlaya tohum atar. Bu tohumlar biter. Matlup olan semaya doğru ser çeker ve büyür. İçinde birtakım dikenler de boy gösterir. Bunu görenler tarlanın sahibine müracaat edip derler: Seyyidimiz! Mahsulü matlup olan bu güzel bitki nema buldu yeşerdi, fakat aradaki bu dikenler de nedir? Cevap verir: 'O da bu da gerek!' Havarîler Hz. Mesih'e sordular: 'Bunu bize izah eder misin?' Hz. Mesih: 'Evet' diyor ve anlatıyor: 'O tohumu atan Allah'tır (celle celâluhu). Mezra ise yeryüzüdür. Ekilen tohum, beşerdir. Matlup olan mahsul ise salih insanlardır. Dikenler ise kâfirlerdir. Burada iyi kötüyle beraber bulunacaktır. Fakat ahirette iyiler melekût-u semavata yükselecek; kötüler ise Cehennem'e girecektir.' "[3]

Matta İncili Yirmi Beşinci İshah:

"O gün melik gelecek. Ebrar sağında; eşrar ise solunda yerlerini alacaklar. Melik, ebrara şöyle diyecek: 'Sizi bugün mükâfatlandıracağım. Çünkü dünyada iken ben acıktım, yedirdiniz. Susadım, su verdiniz. Mahpus oldum, âzâd ettiniz. Garip kaldım, beni barındırdınız.' Onlar melike şöyle diyecekler: 'Rabbimiz! Sen nasıl acıkır, susar, mahpus olur ve garip kalırsın? Zira sen Rab'sin!..' Allah (celle celâluhu) onlara şöyle karşılık verecek: 'Dünyada benim zayıf ve

garip kullarım vardı. Siz biliyordunuz ki, onlara yedirdiğiniz, içirdiğiniz zaman bana yedirip içirmiş gibi oldunuz. Onları âzâd ettiğiniz ve barındırdığınızda sanki bu iyilikleri bana yapmış gibi oldunuz.'

Sonra da Rab, solundakilere döner ve şöyle der: 'Sizi bugün ta'zib edeceğim. Çünkü acıktım bir şey yedirmediniz. Susadım, içirmediniz. Garip kaldım, barındırmadınız. Mahpus oldum, âzad etmediniz.' Onlar da aynı şekilde: 'Ey Rabbimiz! Sen nasıl acıkır, susar, garip kalır ve mahpus olursun!?' derler. Bunun üzerine Melik: 'Bilmiyor musunuz, eğer benim dünyada bazı kullarım acıktığında doyursaydınız, susadığında su içirseydiniz, garip kaldığında barındırsaydınız ve mahpus kaldıklarında âzad etseydiniz, bütün bunları bana karşı yapmış gibi olacaktınız.' der."[4]

İncil'de bunlara munzam daha birçok cümlelerde, hemen hemen Kur'ân-ı Kerim'in ifadelerine mutabık şekilde ahirete ait meseleler dile getirilmiştir. Fakat bu mevzuda esas söz sahibi, her türlü tahrip ve tahriften korunmuş olan Kur'ân-ı Kerim'e aittir ki, biz yukarıda bunları Kur'ân-ı Kerim'in haşri ispat metodunda mücmel de olsa zikretmiştik.

1 Eski Ahit'te ahiret inancına işaret eden bahislerin bazıları için bkz.: Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), *Eski Ahit,* İşâyâ, bâb: 26, cümle: 19; Daniel, bâb: 12, cümle: 2.

2 Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), *Yeni Ahit*, Matta, bâb: 5, cümle: 3-8.

3 Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), *Yeni Ahit*, Matta, bâb: 13, cümle: 24-43.

4 Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), *Yeni Ahit*, Matta, bâb: 25, cümle: 32-46.

YENİDEN DİRİLİŞ KEYFİYETİ

Mahşer, beşerin ruhen ve ceseden dirileceği bir yerdir. Kur'ân-ı Kerim, meseleyi bize takdim ederken, ayrı ayrı tablolar hâlinde de olsa bu şekliyle takdim etmektedir. Ruhun ehemmiyet kazandığı yerde ruh, cesedin ehemmiyet kazandığı yerde ise ceset anlatılmaktadır.

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُۗ ۝ اِرْجِعِي إِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةًۚ ۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِيۙ ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي

"Ey huzura eren nefis! Razı edici ve razı edilmiş (yaptığın işlerle Allah'ı memnun etmiş ve aldığın nimetlerle Allah tarafından memnun edilmiş) olarak Rabb'ine dön! (İyi) kullarım arasına gir! Cennetime gir!"[1] derken, sadece ruhun Cenâb-ı Hakk'a avdet ve ric'atini anlatmaktadır. Fakat umumî kıyametin anlatılmasında, baharın, ağaçların, maddî ve kesif şeylerin misal verilmesinde ise, eşbah ve cesetlerin haşr ve neşr olacağı dile getirilmektedir.

Biz burada bu gibi meselelerin münakaşasını yapıp, iki ayrı görüşte olanların delillerini serdedecek değiliz. İslâm ulemâsı arasında, bir iki şahıs, "Haşir sadece ruhlara mahsustur." dese dahi, ulemânın büyük bir çoğunluğu ruh ve cesedin beraberce haşrolacağına kâildir. Ayrıca "Cesetteki zerrelerin hepsi mi, yoksa insanın çekirdeği mahiyetinde olan asıl zerreler mi haşrolacak?" şeklindeki istifhamın uzun boylu tafsiline de girişmeyeceğiz. Bu mevzuda İmam Gazzâlî ile İmam Fahreddin Râzî arasında farklı düşünceler serdedilmiştir. Biz haşrin hakikatine Kur'ân ve hadislerin anlattığı şekilde inanır ve meselenin bize ait olmayan yönünü Cenâb-ı Hakk'ın ilmine havale ederiz.

Cennet ve Cehennem iki mühim neticedir. Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatları her ikisini de iktiza etmektedir. Ve inanan için hem Cennet hem de Cehennem her ikisi de rahmettir. Sûre-i Rahmân'daki:

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِۚ ۝ فَبِأَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

"İkinizin de üzerine, ateşten yalın alev ve kıpkızıl bir duman (yahut erimiş bakır) gönderilir, kendinizi savunamazsınız. Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz."[2] âyetleri bize bunu anlatır. Onların üzerine atom bombasının tesirinin veya güneşin merkezindeki hararetin ancak fikir

verebileceği korkunç ateşler salıverilecek. İşte Kur'ân-ı Kerim böyle bir ateşin salıverilmesinin hemen ardından cin ve inse *"Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlarsınız?"* diye hitap ediyor. Burada kastedilen nimet nedir? Cehennem bütün dehşetiyle insanın içinde bir ürperti hâsıl ederek, mü'minin hayatını tanzim hususunda ona bir fikir veriyorsa, işte bu onun için bir nimettir.

Cennet, ulvî duygulu insanlar için onları yüksek zirvelere sevk etmekte âmil olduğu gibi Cehennem de, seviyesi olgunluğa ermemiş insanların ondan korkmaları sebebiyle hayatlarını ciddî bir kontrol altına almalarına sebeptir. Evet, Cehennem, tehlikeli bir yolda yakılmış bir ateş gibidir. O yola düşmekten insanı korur. Cennet ise, müstakim yola kurulmuş bir sofradır, insanı o yola davet eder. Böylece her ikisi de neticeyi düşünebilen insanlar için ayrı ayrı birer nimet olmuş olur.

Kur'ân-ı Kerim, Cennet ve Cehennem hakikatini yüz yirmi küsur yerde ele alır. Mücmel veya mufassal olarak anlatır. Bu anlatışlarda hem Cehennem'i hem de Cennet'i tablolaştırırken ruh ve ceset beraberliğine de işaret eder. Cennet'e giren insanın yüzü beşaşet içindedir ve bu ruhen huzurlu oluşun ifadesidir. Bir de orada canının istediği her türlü yiyecek ve içecek hazırdır. Dünyadaki hanımlarıyla beraber, sayısız huriler etrafında dönüp durmaktadır. Bu ise cesede ait yönüyle nimetlerinin sıralanışıdır.

Cehennem ehlinin pişmanlıkları, vicdanlarını kanatan ızdırapları hep ruhîdir ancak, alev alev ateşin içine girmeleri, yanan derilerinin yerine azabın yenilenmesi için derhal yeni deri giydirilmesi ve âzâlarının kendi aleyhinde şahitlikte bulunması gibi hususlar ise tamamen cesede mahsus azap çeşitleridir.

Bizim bu başlık içinde Cennet ve Cehennem'e temas etmemiz, sadece ruh ve ceset beraberliği hakkında Kur'ân-ı Kerim'in işaretlerine dikkat çekmek içindir. Yoksa bu mevzu, ayrı, müstakil ve uzun bir mevzudur.

1 Fecr sûresi, 89/27-30.

2 Rahmân sûresi, 55/35-36.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abd b. Humeyd, İbn Nasr Ebû Muhammed el-Kissî (v. 249 h.); ***Müsned-i Abd b. Humeyd,*** *[Subhî .el-Bedrî es-Samarraî-Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî],* Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/1988

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** I-VI, Çağrı Yayınları, 2. .(baskı, İstanbul (1413-1992

.**Bediüzzaman,** Said Nursî; ***Sözler,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010

.***Şuâlar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010 **;________**

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (v. 458 h.); ***Şuabu'l-iman,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, .1410

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (v. 256 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. .(baskı, İstanbul (1413-1992

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, .(İstanbul (1413-1992

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, .Dâru'l-kitâbi'l-arabî, Beyrut, 1405 h

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-*** .***Sahîhayn,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/ 1990

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (v.354 h.); ***es-Sahîh,*** I-XVIII, .Müessesetü'r-risâle, 2. baskı, *[Tahkik: Şuayb Arnavut],* Beyrut 1414-1993

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***el-Bidâye ve'n-nihâye,*** I-XIV, .Mektebetü'l-mearif, Beyrut, tsz

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed İbn Sa'd İbn Meni' ez-Zührî (230/845); ***et-Tabakatü'l-kübrâ,*** I- .VIII, Daru sâdır, Beyrut, 1960

.**Kitab-ı Mukaddes,** (Türkçe Tercüme) ***Eski ve Yeni Ahit,*** Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1991

Malik İbn Enes, Ebû Abdillah el-Esbahî (v. 179 h.); ***el-Muvatta,*** Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, .1413/1992

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, .(2. baskı, İstanbul (1413-1992

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, .(İstanbul (1413-1992

er-Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); ***Mefâtîhu'l-gayb,*** I- .XXXII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1981/1401

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** *[Tahkik: Hamdi .b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. .(baskı, İstanbul (1413-1992